

GÜNÜMÜZ SÂMİRÎLERİNDE DİNÎ HAYATA DAİR BAZI UYGULAMALAR

Muhammed Ali BAĞIR*

Öz

Filistin'in Nablus yakınlarındaki Gerizim Dağı eteklerinde ve İsrail'in Holon şehrinde yaşamlarını sürdüren Sâmîrîler, yaklaşık sekiz yüz kişilik nüfuslarıyla günümüzde yaşayan en küçük etnik temelli dinî gruplardan biridir. Ortodoks Yahudilik tarafından kabul edilmedikleri halde kendilerini köken olarak İsrailoğulları'na, dinî olarak da Tevrat'a dayandırırlar. Ortodoks Yahudilikle, benzerlikleri olsa da dinî hayatlarına dair uygulamalarında farklıdırlar ve Tanrı'nın İsrailoğulları'na Tevrat'la verdiği inancı yaşayan ve yerine getirenlerin kendileri olduklarını savunurlar.

Bu çalışmada, sünnet, Tevrat hatmi, evlilik, cenaze töreni, Şabat, Fısh bayramı ve kurban gibi ritüellerde günümüz Sâmîrîlerinin uygulamaları ele alınmıştır. Onların bu uygulamalarda zamana ve şartlara göre devam ettirdikleri ve değiştirdikleri unsurlar, Ortodoks Yahudilik uygulamalarıyla karşılaştırma yapılmak suretiyle incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sâmîrîler, Ortodoks Yahudilik, Sünnet, Cenaze Töreni, Şabat, Fısh Bayramı, Kurban.

Some Practices About Religious Life in Modern Samaritans

Abstract

The Samaritans, living in the foothills of Mount Gerizim near Nablus in the Palestinian Territory and in the Holon city of Israel, are one of the smallest ethnic-based religious groups living today with a population of about eight hundred. The Samaritans claim to be based ethnically on the Children of Israel and religiously on the Torah, although they are not accepted by Orthodox Judaism. They are different from Orthodox Judaism in their practices about religious life in spite of some similarities. They declare that they are the true believers and practitioners of the faith of God that given to the Children of Israel with Torah.

In this study, the practices of the present Samaritans in the rituals such as circumcision, completion of the reading of the Torah, marriage, funeral ceremony, Sabbath, Passover and sacrifice were discussed. The elements that the Samaritans continued and changed in these practices were examined according to time and conditions by comparing them with Orthodox Judaism practices. [You may find an extended abstract of this article after the bibliography.]

Keywords: The Samaritans, Orthodox Judaism, Circumcision, Funeral, Sabbath, Passover, Sacrifice.

A. Giriş

İsrailoğullarının soyundan olduklarını iddia eden ve asırlardır Filistin bölgesinde yaşamlarını devam ettiren Sâmîrîler, kadîm bir etnik ve dinî topluluk-

* Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı (malibagir@sakarya.edu.tr)

tur. Coğrafi bir mekâna aidiyeti belirten *Sâmiriyeli* ya da *Sâmirî* (*Şomron/Şomronî*) ifadesi yerine *Şâmerîm* (*koruyanlar/gözetenler*)¹ ifadesini kullanan bu topluluk, Tanrı'nın İsrailoğulları'na Mûsâ aracılığıyla verdiği inancın gerçek koruyucuları, bu inancı hayatları boyunca koruyup gözetenler ya da muhafaza edenler olduklarını savunurlar. Etnik olarak, on iki İsrail aşiretinden Levi ve Yusuf soylarından geldiklerini,² Tanrı'nın Mûsâ'ya verdiği vahye, onu değiştirmeden günümüze kadar bağlı kaldıklarını, dolayısıyla hakiki inancı koruyup gözetenlerin kendileri olduklarını iddia ederler. Sâmirîler günümüzde Nablus yakınlarındaki Gerizîm Dağı'nın eteklerinde bulunan Luza köyünde (Kiryat Luza) ve İsrail'in Holon kentinde yaşarlar.³

Dinî hayatla ilgili uygulamalarının ve inanç sistemlerinin, her ne kadar bazı farklılıkları olsa da, Ortodoks Yahudilik anlayışıyla bazı benzerlikler göstermesi Sâmirîliğin köhne bir Yahudilik yorumu/mezhebi olarak görülmesine sebep olmuştur.⁴ Bu anlayış çerçevesinde, özellikle XX. yüzyılın başlarından itibaren Sâmirîler hakkında yapılan çalışmalarda çoğunlukla ortaya koyulan bakış açısı Sâmirîliğin, Yahudilik temelinde oluşan bir yol olduğudur.⁵ Ancak,

- 1 Bazı Sâmirî kaynaklarda kendilerini İsrailoğulları'nın soyundan geldiklerini belirtmek için İsrailoğulları, İsrailoğlu Şâmerîmler (Sâmirîler), Yusuf ve Pinehas oğlu Sâmirîler, Yusuf oğlu Şâmerîmler, Yusuf ve Pinehas oğlu Şomrîmler ve Arapça el-Hâfızın gibi kelimelerle de ifade ettikleri görülmüştür. Sâmirî bir kronik olan Adler Kroniği'nde (XX. yüzyılın başları), bu etnik-dinî topluluk bölgeye nisbetle Şomronîm/Sâmirîler olarak ifade edilmiştir. Konuyla ilgili olarak bkz. Fatma Gerçekcioğlu, "Samirîliğin Ortaya Çıkışı ve Kutsal Metinler Işığında Erken Dönem Samirî-Yahudi İlişkileri" (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2017), 19, 45. Ancak, günümüz Sâmirîleri, kendilerini adlandıran Yahudi ya da Sâmirî kelimelerini kullanmaktan özellikle kaçınırlar ve İsrailoğulları'nın hakiki geleneğini koruyan ve Tanrı tarafından verilen Tevrat'ın gerçek muhafızları ve takipçileri anlamında Şâmerîm ifadesini tercih ederler. Bkz. Benyamim Tsedaka, "The Keepers [Shamerem] - A Tiny Special People and Advocate of Peace," *The Samaritan Update* 13, sy. 4 (March/April 2014): 2-3. Günümüz Sâmirî cemaati tarafından çıkarılan derginin, bu ve makale boyunca kullanılan diğer sayıların yayımlandığı site ve erişim tarihi: <http://www.thesamaritanupdate.com/> (24.12.2017).
- 2 Sâmirî geleneğine göre kohener haricindeki sıradan Sâmirîler, Efrayim ve Menasşe yoluyla Yusuf'un soyundan; kohenerler ise 'Uzzi, Bahki, Abişa, Pinehas, Eleazar ve Harun yoluyla Levi'nin soyundan gelirler. Bkz. Monika Schreiber, *The Comfort of Kin: Samaritan Community, Kinship, and Marriage* (Leiden: Brill, 2014), 29-33. Sâmirîler arasında yaşayan bazı ailelerin, soylarını Bünyamin'e dayandırdıkları da görülmüştür. Ancak bunların son temsilcisi 1967'de ölünce Bünyamin soyuna ait olduğunu savunan herhangi bir kişi kalmamıştır. Bkz. Benyamim Tsedaka, "Samaritan Israelite Families and Households that Disappeared," *Samaritans: Past and Present* içinde, ed. Menachem Mor ve Friedrich V. Reiterer (Vienna: De Gruyter, 2007), 226-228.
- 3 Muhammed Ali Bağır, "Samiriler: Köken Sorunu ve Günümüz İsrail Devleti'ndeki Yansımaları," *Milel ve Nihal* 13, sy. 2 (2016): 101-128.
- 4 Reinhard Pummer, "Samaritan Rituals and Customs," *The Samaritans* içinde, ed. Alan D. Crown (Tübingen: J.C.B. Mohr Paul Siebeck, 1989), 651; Reinhard Pummer, *The Samaritans: A Profile* (Michigan/Cambridge: William B. Eerdmans Publishing Company, 2016), 17.
- 5 Bunun örnekleri için bkz. Reinhard Pummer, "Samaritanism A Jewish Sect or an Independent Form of Yahwism?," *Samaritans: Past and Present* içinde, 1-5.

Sâmîrîlerin kimliğine yönelik bu tür bir açıklama, Ortodoks Yahudilik tarafından hiçbir zaman geçerli kabul edilmemiş, Yahudi geleneği hem etnik hem de dinî anlamda Sâmîrîleri dışlamıştır. Dolayısıyla, Ortodoks Yahudilik çizgisinden bakıldığında Sâmîrîler, İsrailoğulları ve onların dinî yapısıyla hiç bir bağı bulunmayan ve herhangi bir Yahudi mezhebine mensup olmayan sapkın bir gruptur.⁶

Bu görüşün karşısında olup, Sâmîrîliğin, Yahudiliğin bir yorumu olmadığını, tam tersine tıpkı Yahudilik gibi eski İsrail dini ya da Yahve inancını devam ettiren bir yapı olarak tanımlanabileceğini savunanlar da vardır. Son dönemlerde yapılan bilimsel çalışmalarla ilim dünyasında öne çıkan, Sâmîrîlerin bölgeye sonradan gelmedikleri ve inançlarının da erken dönem Yahudilikten ortaya çıkan bir yorum olmadığı yönündedir.⁷ Bu görüş, aslında bizzat Sâmîrîlerin kendileri tarafından da dile getirilir. Buna göre, İsrailoğulları'na Mûsâ aracılığı ile verilen inanç, sadece kendileri tarafından yaşatılmakta ve takip edilmektedir. Dolayısıyla Sâmîrîler, kendi inançlarının köhneleşmiş, geride kalmış ya da muteber olmayan bir Yahudilik yorumu olduğunu kesinlikle kabul etmezler. Kendilerinin ayrı bir dinî topluluk olarak -en azından Yahudilerle ayrılığın vuku bulduğu Başkohen 'Uzzi döneminden beri⁸- var olduklarını düşünürler.⁹ Sâmîrîlerin gelenekleri ve özellikle de dinî hayatla ilgili uygulamaları dikkatli bir şekilde incelendiğinde, ibadetler esnasında okunan dua ve ilahilerle ilgili metinler, hukuksal yazılar, çeşitli Yahudi kaynakları ve bazı günümüz uygulamaları bize, Sâmîrî geleneğinin birçok hususta Yahudi gelenekle erken dönemlerden itibaren farklı olduğunu (Kudüs'ün kutsallığının ve Tevrat dışındaki kutsal kitap külliyyatının reddi gibi) ve kendi içinde bile zaman zaman değişim geçirerek günümüze ulaştığını ortaya koymaktadır. Bunlar, bazı hususlarda belirgindir bazılarında ise belirgin değildir ve çoğunlukla farklılaşan ortam şartlarına uyum sağlamak için bizzat Sâmîrîlerin kendileri tarafından yapılan değişimlerdir.¹⁰

Bu çalışmada, Yahudiliğin köhneleşmiş bir yorumu olmadığı anlayışı çerçevesinde, günümüz Sâmîrîlerin sünnet, Tevrat hatmi, evlilik, cenaze töreni,

6 James D. Purvis, "The Samaritan Problem: A Case Study in Jewish Sectarianism in the Roman Era," *Traditions in Transformation: Turning Points in Biblical Faith* içinde, ed. Baruch Halpern ve John D. Levenson (Indiana: Eisenbrauns, 1981), 329.

7 Bu çalışmaların örnekleri için bkz. Pummer, *The Samaritans*, 17-25; Pummer, "Samaritanism a Jewish Sect," 5-7.

8 Sâmîrî geleneğe göre, İsrailoğulları arasında, İsrail Krallığı'nın kurulmasından önceki bir dönemde, Başkohen 'Uzzi zamanında vuku bulan ihtilaf neticesinde ayrılık ortaya çıkmış ve bugünkü Yahudilerin ataları doğru yoldan sapmak suretiyle yanlış düşmüşlerdir. Bkz. Jacob Son of Aaron, "The History and Religion of the Samaritans," *Bibliotheca Sacra* 63, sy. 251 (1906): 394-400.

9 Purvis, "The Samaritan Problem," 324.

10 Pummer, "Samaritan Rituals," 651.

Şabat, Fısıh bayramı ve kurban konularındaki dinî hayatlarıyla ilgili uygulamalarda nasıl bir yol izledikleri, zamana ve içindeki yaşadıkları şartlara göre nasıl tavır aldıkları, bu uygulamalardaki değişkenlik ya da durağanlık, özellikle son dönem uygulamaları dikkate almak ve Ortodoks Yahudilik uygulamalarıyla karşılaştırma yapmak suretiyle irdelenmiştir.

B. Sâmirîlerde Bazı Dinî Uygulamalar

1. Sünnet (*Brit-Mila*)

Sünnet, erkek çocuğun penisinin uç kısmını örten derinin belirli bir şekil ve ölçüde çıkartılması veya kesilmesi işlemidir. Yahudi inancına göre *brit-mila* (sünnet ahdi) ismiyle anılan bu işlem, ilk olarak İbrâhim ile başlar ve Tanrı ile yapılan antlaşmanın/ahitleşmenin bir işareti olarak kabul edilir.¹¹ Tevrat'a göre İbrâhim bu emri aldığı anda doksan dokuz yaşındaydı ve kendisi, on üç yaşındaki oğlu İsmâil ve evin diğer bütün erkekleri sünnet oldu, daha sonra doğan oğlu İshak'ı da sekiz günlükken sünnet etti. Dolayısıyla, İbrâhim'le yapılan ahdin göstergesi olarak nesiller boyu süregelen bu uygulama, Yahudi kimliğinin vazgeçilmez bir parçası ve Yahudi olan ile Yahudi olmayanın (*goyim*) en temel ayırt edici işareti olarak görülmüştür.¹²

Sâmirîler tarihleri boyunca, Tevrat kökenli olan bu sünnet uygulamasını yerine getirmeye büyük bir önem vermişler, baskı zamanlarında bile terk etmemişlerdir.¹³ Sâmirî sünnet uygulamasının en belirgin tarafı, bu işlemi mutlaka çocuğun doğumunun sekizinci gününde yerine getirmeleridir. Çocuğun doğumu, güneşin tamamen batışı sonrasında gerçekleşmiş ise yedi gün sayılmalı ve sekizinci gününde sünnet işlemi yapılmalıdır. Böyle bir durumda, çocuğun ertesi günü doğmuş olduğu kabul edilir. Ancak, doğum güneşin batışından, yarım saat bile önce olmuşsa o gün birinci gün olarak sayılır ve toplamda sekizinci gününde sünnet işlemi gerçekleştirilir. Sâmirîler çocuğun sünnet işleminin sekizinci gün yapılmasını erteleyebilecek herhangi bir dinî ya da başka bir sebebi kesinlikle kabul etmezler. Onlara göre buradaki tek istisna, yeni doğan bebeğin sağlık sorunları ve hayatî tehlike dolayısıyla doktor tarafından kuvöze konulmasıdır. Böyle bir istisnaî durumda, bebeğin ku-

11 Tekvîn 17/9-11: "Tanrı, İbrâhim'e, 'Sen ve soyun kuşaklar boyu antlaşmama bağlı kalmalısınız' dedi. 'Seninle ve soyunla yaptığım antlaşmanın koşulu şudur: Aranızdaki erkeklerin hepsi sünnet edilecek. Sünnet olmalısınız. Sünnet aramızdaki antlaşmanın belirtisi olacak.'

12 Suzan Alalu v.dğr., *Yahudilikte Kavram ve Değerler, Dinsel Bayramlar-Dinsel Kavramlar-Dinsel Gereçler* (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2001), 94-97; Salih Çınpolat, "Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da Sünnetin Yeri," *Kırkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 2, sy. 3 (2017): 112-115; Salime Leyla Gürkan, "Sünnet," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. c. 38 (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 156.

13 Alan D. Crown v.dğr., *A Companion to Samaritan Studies* (Tübingen: J.C.B. Mohr, 1993), 57; Pummer, "Samaritan Rituals," 655.

vözden çıktığı an, dünyaya geldiği an olarak değerlendirilir ve yukarıda açıklanan kurallara göre sekizinci gününde sünnet edilir. Sekizinci günün herhangi bir bayram ya da Şabat (*Sebt*) gününe denk gelmesi bu kuralı kesinlikle değiştirmez. Babasının ya da herhangi bir yakınının orada bulunamaması ya da herhangi bir olumsuzluğun yaşanması gibi durumlar da bu kuralı değiştiremez.¹⁴

Bu kural Ortodoks Yahudilikte de sekizinci gün olarak uygulanır. Ancak, çocuğun hayatı tehlikesinin olduğu ya da ailede iki çocuğun daha önce sünnet uygulaması neticesinde ölmüş olması durumlarında, yeni doğan çocuğun hayatı tehlikeyi atlatmasına kadar bu uygulamanın ertelenmesinde bir sakınca yoktur.¹⁵ Ayrıca, sezaryenle gerçekleşen bir doğumda da sünnet sekizinci gün yapılır; fakat bu gün Şabat'a rastlarsa, işlem ertelenir. Yine doğum, Şabat haricinde herhangi iki gün arasındaki *ben ha-şemaşot* (güneşin batışıyla yıldızların çıkışı arasında kalan zaman dilimi) vaktinde gerçekleştiyse, sünnet dokuzuncu günde yapılır. Şabat arifesindeki *ben ha-şemaşotta* doğan bir bebek onuncu günde (yani Pazar) sünnet olur. Böyle bir durumda eğer ertesi Pazar günü bir *yom tova* (bayram günlerinden biri) rastlıyorsa sünnet on birinci günde, yani Pazartesi yapılır. Aynı durumda ertesi Pazar ve Pazartesi günü *roş ha-şana'*ya rastlıyorsa, bebek on ikinci günde, yani Salı günü sünnet edilir.¹⁶ Görüldüğü gibi Ortodoks Yahudilikte sünnet işleminin sekizinci günde yapılması genel bir kural olarak belirlenmiş olsa da bazı durumlarda sünnet işleminin ertelenmesi söz konusu olabilir. Ancak, Sâmîrîlerde böyle bir esneklik, hayatı bir durum haricinde, tanınmamıştır.

14 Jacob Son of Aaron, "Circumcision Among the Samaritans," *Bibliotheca Sacra* 65, sy. 260 (1908): 696, 702; Günümüz Sâmîrîlerin ileri gelenlerinden Benyamim Tsedaka tarafından yazan Reinhard Pummer'a 1984 yılında şifâhi olarak verilen bilgiye göre, Sâmîrî geleneklerinin çeşitli şartlara karşı verdiği tepkiyi göstermesi bakımından, 1952-1963 yılları arasında İsrail cumhurbaşkanlığı yapan Yitshak Ben-Zvi (1884-1963) döneminde yaşanan bir olay oldukça belirleyici olmuştur. Buna göre, o dönemde Sâmîrî bir çiftin ikiz olarak doğan erkek bebekleri sağlık sorunları yaşadıkları için kuvöze konulmuşlardır. Sekiz günden fazla bir müddet kuvözde kalması gereken bebekler, sekizinci günde sünnet edilmek amacıyla kuvözden çıkarılacak olurlarsa hayatları tehlikeye girecektir. Konuyu acilen görüşen Başkohen ve istişare heyeti, neticede kuvözün anne rahminin bir uzantısı olduğuna, dolayısıyla bebeklerin doğmamış gibi kabul edilebileceklerine ve kuvözden çıkışlarından itibaren sayılacak sekizinci günde sünnet edileceklerine hükmetmiştir. Konuyla ilgili olarak bkz. Pummer, "Samaritan Rituals," 657; Pummer, *The Samaritans*, 270.

15 Yusuf Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi* (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2001), 1:107.

16 *Tora: Türkçe çeviri ve açıklamalarıyla Tora ve Aftara: Vayikra*, çev. Moşe Farsi (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın Yayın A.Ş., 2010), 209.

Sünnet işleminin sekizinci günde yapılmasıyla ilgili Tevrat'ta öne çıkan üç pasuk vardır. Bunlardan Tekvîn 17/12¹⁷ ve Levililer 12/3'teki¹⁸ ifadeler hem Sâmirî Tevratı'nda¹⁹ hem de Yahudilerin kullandığı Masoretik metinde²⁰ aynıdır. Ancak, üçüncü pasuk Tekvîn 17/14, bu iki metinde farklıdır ve bu farklılık "sekizinci gün" ifadesinde yoğunlaşır: Sâmirî Tevratı'nda "Sekizinci günde (ba-yom ha-şimini) fazlalık derisini kesmeyen sünnetsiz bir erkeğin canı, halkının arasından kesilecektir – [çünkü] antlaşmamı ihlâl etmiştir" yazılıyken Masoretik metinde "sekizinci günde" ifadesi yoktur: "Fazlalık derisini kesmeyen sünnetsiz bir erkeğin canı, halkının arasından kesilecektir – [çünkü] antlaşmamı ihlâl etmiştir."²¹ Sâmirîler, sünnetin yapılmasını emreden tüm pasuklarda sekizinci güne vurgu olduğu için, sünnetin mutlaka sekizinci gün yapılmasına özellikle önem vermektedirler ve Yahudileri bu konuda Tekvîn 17/14'de bulunan ifadeyi kaldırmak ve serbest davranmakla ithâm ederler.²² XX. yüzyıl başlarında Sâmirî Başkohen'i tarafından konuyla ilgili olarak yazılmış bir esere göre, sekizinci gün sünnet edilmemiş bebeğin öldürülmesinin zorunlu olduğu, onun arınmasının hiçbir zaman meşru olamayacağı ve o gün için bu işlemin yapılmamasını meşru kılacak hiçbir mazeretin bulunmadığı savunulmuştur.²³ Ancak yapılan araştırmalara göre böyle bir hadise (sekizinci gün sünnet olmayan bir bebeğin öldürülmesi) hiçbir zaman vuku bulmamıştır.²⁴ Bunlar muhtemelen sekizinci günde sünnet işleminin gerçekleştirilmesinin ne kadar önemli

17 Tekvîn 17/12: "Nesilleriniz boyunca, içinizdeki her erkek, [ayrıca] senin soyundan olmayıp, gerek evde doğmuş, gerekse de bir yabancidan parayla satın aldığın [her köle], sekiz günlükken sünnet edilecek."

18 Levililer 12/3: "Sekizinci günde [bebeğin] sünnet derisi kesilecektir."

19 Sâmirîlerle Yahudiler arasındaki en önemli farklılıklardan biri kutsal kitap anlayışlarındadır. Sâmirîler, Tevrat (Tora) dışındaki kitapların kutsallığını kabul etmezler. Dolayısıyla Yahudilerin benimsediği Tanah'ı oluşturan Tevrat, Nevîm (Peygamberler) ve Ketuvîm (Kitaplar) bölümlerinden sadece Tevrat bölümünü kabul edip diğer bölümleri reddederler. Sâmirîlerin kabul ettikleri Tevrat ile Yahudilerin ellerindeki Tevrat metni birbirlerinden farklıdır ve her iki Tevrat nüshası arasında ciddi farklılıklar vardır. Aralarındaki farklılıklara ilişkin örnekler için bkz. William E. Barton, *The Samaritan Pentateuch: The Story of A Survival Among the Sects* (Ohio: The Bibliotheca Sacra Company, 1903), 30-41; Baki Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2002), 141-145.

20 Milâttan sonra V. yüzyıldan X. yüzyıla kadar, masoret adı verilen metin derleyicileri tarafından yapılan çalışmalar sonucunda ortaya çıkan ve geleneksel olarak Yahudiler tarafından sahih kabul edilen İbrânice metin. Konuyla ilgili olarak bkz. Ömer Faruk Harman, "Ahd-i Atîk," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. c. 1 (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 495.

21 *The Israelite Samaritan Version of the Torah*, ed. ve çev. Benyamim Tsedaka (Michigan/Cambridge: William B. Eerdmans Publishing Company Grand Rapids, 2013), 36; *Tora: Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Tora ve Aftara: Bereşit*, çev. Moşe Farsi (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın Yayın A.Ş., 2002), 113.

22 Jacob Son of Aaron, "Circumcision," 702-703.

23 Jacob Son of Aaron, "Circumcision," 696.

24 Pummer, "Samaritan Rituals," 657.

olduğunu vurguya yönelik bir açıklama ve o gün sünnet olmamaktansa hiç doğmamış olmanın çok daha iyi olacağına yönelik bir benzetmedir.

Sünnet olacak çocuk, işlemden önce suyla yıkanarak temizlenir. Sünnet işlemi, mutlaka Sâmîrî bir kohen²⁵ nezaretinde yapılır. Eski dönemlerde sünnet işlemi bizzat Sâmîrî kohenlerin gerçekleştirdiği bilinmekle birlikte²⁶ günümüzde bu işlemi Yahudi bir sünnetçi (*mohel*) ya da Müslüman bir doktor icra eder.²⁷ Sünnet işlemi, çocuğun yakınlarının bu kutsal seramoniye iştirak edebilmelerini sağlamak, herhangi beklenmedik bir durumun böyle bir işlemi engellemesini önlemek ve geçmiş dönemlerdeki Sâmîrîlerin sünnet işlemi gizlice erken saatlerde yaptıklarını anmak amacıyla genellikle sabah saat yedi civarında gerçekleştirilir. Sünnet töreni, eskiden çocuğun babasının evinde yapılırken, günümüzde çeşitli törenlerin yapıldığı büyük toplantı salonlarında yapılmaktadır. Ortodoks Yahudilerin geleneksel olarak uyguladığı sünnetçinin zekerin kabuğunu orta parmak ve yüzük parmağı ile tutup geriye iteleyerek baş ve işaret parmağıyla çekme işlemi (*peri'a*) ve sünnet olan zekerdeki yarayı iyice temizlemek amacıyla akan kanını emme işlemi (*metzitza*)²⁸

25 Sâmîrî toplumunda çok önemli bir yer tutan kohenler, Pinehas, Eleazar ve Harun yoluyla Levi'nin soyundan gelirler. 'Uzzi sonrasındaki Başkohen silsilesinin farklı olduğunu kabul etmek suretiyle Ortodoks Yahudilikten ayrılan Sâmîrî geleneği, bu silsilenin günümüze kadar hiç bozulmadan aynı çizgide geldiğini savunur. İsrail devleti nezdinde Sâmîrî toplumunun resmi temsilcisi olan kohenlik makamının, başta Fisih kurbanı olmak üzere çeşitli dinî törenleri yönetmek, toplumun sorunlarını çözmek ve bayram günlerinin hangi tarihlere denk geleceğini hesaplayıp ilan etmek gibi sorumlulukları vardır. 2013 yılından beri Sâmîrî toplumunun Başkohen'i, Harun'un 132. nesilden torunu olduğuna inanılan Aabad-el ben Aşer ben Matsliah'tır. Bkz. <https://www.israelite-samaritans.com/religion/high-priests/> (25.05.2018). Ortodoks Yahudilik, M.S. 70 yılında Kudüs'teki Mabed'in Romalılar tarafından yıkılmasından sonra kohenlik makamının ortadan kalktığını düşünür. Dolayısıyla, günümüzde kohenlik makamı ya da Başkohen'leri yoktur (Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, 2:237). Ancak, İsrail'de bulunan *The Temple Institute* isimli kuruluş, Levi soyundan gelenlere Mabed hizmetleri konusunda eğitim vermekte ve onları kohenlik vazifesine hazırlamaktadır. Ayrıca, 2016'da, bazı Yahudi gruplar Rabbi Baruch Kahane isimli bir kişinin Başkohen olarak kabulüne yönelik girişimlerde bulunmuştur. Bkz. <https://www.breakingisraelnews.com/74772/sanhedrin-appoints-high-priest-preparation-third-temple/> (25.05.2018); <http://www.israeltoday.co.il/NewsItem/tabid/178/nid/29809/Default.aspx> (25.05.2018).

26 Nuh Arslantaş, *İslâm Dünyasında Sâmîrîler* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2008), 140.

27 Schreiber, *The Comfort of Kin*, 107.

28 XIX. yüzyılın ortalarından itibaren sağlık sorunlarına yol açabileceği nedeniyle eleştirilen bu işlem, günümüzde Rabbinik mahkemelerin verdiği kararlara göre, çoğunlukla doğrudan ağız yoluyla değil pamuklu bir çubuk ya da içinde pamuk bulunan cam bir boru yoluyla uygulanır. Konuyla ilgili olarak bkz. Leonard V. Snowman, "Circumcision," *Encyclopaedia Judaica, Second Edition*, c. 4 (Detroit: Thomson Gale, 2007), 734. Ancak, bazı Ultra-Ortodoks Yahudi gruplar tarafından ağız yoluyla uygulanan bu işlem, *mohelin* ağızında bulunan yarıdaki mikropların (herpes/uçuk virüsü) kan yoluyla çocuğa geçip onların ölümüne bile sebebiyet vermesi nedeniyle tartışma konusudur. Örneğin, New York'ta 2004-2011 yılları arasında herpes virüsü bulaşan on bir vaka tespit edilmiştir. Virüs bulaşan çocukların ikisi ölmüş, ikisinde ise tedavi edilemeyecek şekilde beyin hasarı oluşmuştur. Bunun üzerine New York Sağlık Müdürlüğü 2012 yılında, bu işlemin çocuğun ailesinin ya da yasal temsilcisinin

Sâmirîlerde yoktur. Ayrıca, Sâmirîlerde sünnet töreninde genellikle annesi olmak üzere yakın bir kadın akrabası kirveliğini yaparken, Yahudilerde bu görevi genellikle iki dededen biri yerine getirir. Çeşitli duaların ve şiirlerin okunmasından sonra sünnet işlemi gerçekleştirilir ve hemen ardından da çocuğun adı verilir.²⁹ Babanın misafirlere yaptığı ikramdan sonra misafirlerin hediye vermesiyle tören sona ermiş olur.³⁰

2. Tevrat Hatmi (*Hatimat Tora*)

Sâmirîler, ellerinde bulunan Tevrat'ın, bütünüyle hakiki ve hatasız olduğuna, ebedi hayata erişmek isteyen kimsenin onu öğrenmesi gerektiğine inanırlar.³¹ İşte bu amaca matuf olarak Sâmirîler, çocuklarının erken yaşlardan itibaren Tevrat öğrenmeleri ve okumaları için gerekli adımları atmışlardır. Bunun için her Sâmirî erkek ve kız,³² dört ya da beş yaşlarında babaları tarafından Sâmirî bir âlim ya da kohenin yanına götürülür. Onlardan çocuklarına Sâmirî geleneği ve inanç esasları öğretmeleri istenir. Böyle bir imkân yoksa bu görevi ailenin babası yerine getirmek zorundadır. Çocuklar eğitimlerine ilk olarak Sâmirî İbrânice alfabesinin³³ yirmi iki harfini öğrenmeyle başlar. Asırlar boyunca nesilden nesile aktarılan Sâmirî telaffuzu, harflerin yazımı, noktalama işaretleri ve kelime yazımları öğrenilir. Bu eğitim faaliyeti, çocukların İsrail ya da Filistin'de devam ettikleri normal okul saatlerinden sonra eğitim aldığı âlime ya da kohene her gün düzenli olarak gitmeleriyle gerçekleştirilir. Böylece, Sâmirî İbrânice alfabesini Sâmirî telaffuzuyla okuma-yazmayı öğrenen öğrenci, Sâmirî Tevrat'ını her gün ortalama dört-beş pasuk okumak suretiyle, kabiliyetine göre, altı-on yaşlarında tamamını okuyarak bitirir. Tevrat'ın

yazılı bir izni olmadan yapılamayacağı kararını almıştır. Bkz. Shimon Shetreet ve Walter Homolka, *Jewish and Israeli Law - An Introduction* (Berlin: De Gruyter, 2017), 367.

29 Kız çocuklarına isim vermeyle ilgili bir tören düzenlenmez (Schreiber, *The Comfort of Kin*, 107).

30 Pummer, *The Samaritans*, 270-271; Arslantaş, *İslâm Dünyasında Sâmirîler*, 140; Jacob Son of Aaron, "Circumcision," 697-698; Pummer, "Samaritan Rituals," 658.

31 Jacob Son of Aaron, "The History and Religion of the Samaritans," 393; Yaşar Kutluay, *İslâm ve Yahudi Mezhepleri* (İstanbul: Anka Yayınları, 2001), 206.

32 Aslında kız çocuklarına bu tür bir dinî eğitim verilmezdi. Ancak, yirminci asırda bu anlayış değişmiş ve kız çocuklarına da din eğitimi vermeye başlanmıştır. Hatta bunların bazıları dinî eğitim veren öğretmen bile olmuştur (Schreiber, *The Comfort of Kin*, 107).

33 Geleneksel Yahudilik yorumuna göre, Bâbil sürgünü dönüşünde Ezra, Tevrat'ın yazı karakterini değiştirmiştir. Buna göre Ezra, Tevrat'ı yazdırırken eski zamanlardan beri kullanılan yazı stilini kullanmamış, onun yerine hâkim dil olan Aramca'nın yazı karakterlerinden biri olduğu düşünülen Asurî karakterli İbrânice yazı stilini kullanmıştır. Bundan böyle Yahudiler, günümüze kadar gelen ve modern İbrânice'nin de yazıldığı bu yazı stilini devam ettirmişlerdir. Sâmirîler ise, kendi geleneklerine göre, antik dönemlerde İsrailoğulları'nın kullandığı İbrânice yazı stilini kullanmışlar, onu değiştirmemişlerdir. İki grubun da kullandığı dil aslında aynıdır, ancak harflerin yazımı ve telaffuzları farklıdır. Sâmirîler, kendi yazım stili ve telaffuzlarının özellikle Tevrat açısından bakıldığında doğru yazım ve okunuşu yansıttığını düşünürler. Bkz. Ali Osman Kurt, *Erken Dönem Yahudi Tarihi* (İstanbul: IQ Sanat Yayıncılık, 2007), 201-202; <https://www.israelite-samaritans.com/history/ancient-hebrew/> (26.05.2018).

hatmi tamamlandığında, ailenin babası o bölgede bulunan Sâmîrîlerin davet edildiği bir tören (*hatimat Tora/Tevrat'ın hatmi*) organize eder. Bu törende, Tevrat hatmini yapan çocuk, en güzel elbiselerini giyinmiş bir şekilde sandalyeye çıkar ve orada bulunan cemaate Tesniye kitabının sonunda bulunan (33 ve 34. perekler) Mûsâ'nın İsrailoğulları aşiretlerini kutsadığı bölümü ezbere okur. Ardından da Tevrat'ı ona öğreten kişi öğrencisi hakkında birkaç güzel söz söyler. Daha sonra çocuk, sandalyeden iner ve öncce Başkohen'in ardından da diğer büyüklerin ellerini öper ve onlardan çeşitli hediyeler alır. Tören sonrası, gerçekleşecek ilk Şabat töreninde, Başkohen'den hemen sonra Tevrat'tan bazı duaları cemaate okur. Ailesi de orada bulunanları tören sonrası evlerine davet eder ve çeşitli ilahiler ve şiirlerle bu mutlu gün kutlanmış olur.³⁴

Her ne kadar İsrail'de yaşayan Sâmîrîler bu töreni, Ortodoks Yahudilikte çocuğun ergenliğe geçişinin kutsandığı bir tören olan *Bar-Mitzva*³⁵ olarak adlandırsalar da bu ikisi arasında bazı farklılıklar vardır. Her şeyden önce, Ortodoks Yahudilikte *Bar-Mitzva* töreninin yapılabilmesi için erkekler için 13 yaşından, kızlar için de 12 yaşından bir gün alınmış olması şarttır. Ayrıca, bu tören için Tevrat'ı hatmetme şartı yoktur. Sâmîrîlerde ise *Bar-Mitzva*'ya benzetilen *hatimat Tora* için çocuğun kabiliyetine göre altı-on yaş arasında yapılır. Ortodoks Yahudilikte, tören esnasında çocuğun *tefillin*³⁶ takması şart iken Sâmîrîler bunu şart görmezler. Aralarındaki tek benzer nokta, özellikle İsrail'de yaşayan Sâmîrîlerin tıpkı Yahudiler gibi, bu töreni neredeyse bir evlilik töreni gibi büyük bir eğlence içerisinde kutlamalarıdır.³⁷

3. Evlilik

Sâmîrîlerde, kız isteme/*kiduşin*, nişan/*erusin* ve evlilik töreni/*nisuin* olmak üzere genellikle üç aşamada gerçekleşen evlilik törenleri, çeşitli dinî kurallar dahilinde gerçekleştirilmesi, kohenlerin katılımıyla Tevrat'tan pasukların ve duaların okunması ve evliliğin temel şartlarından biri olan *ketubanın*³⁸ din

34 Benyamim Tsedaka, "Samaritans, Religion and Customs," *Encyclopedia Judaica, Second Edition*, c. 17 (Detroit: Thomson Gale, 2007), 730-731; Pummer, "Samaritan Rituals," 659-660.

35 Ortodoks Yahudilikte kutlanan bir tören olarak Bar-Mitzva için bkz. Alalu v.dğr., *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, 88-92.

36 *Tefillin*, içlerinde parşömen üzerine el yazması olarak, Tevrat'tan dört ayrı bölüm içeren dönder rulo bulunan, deriden yapılmış ve yassı deri şeritlerle birbirine tutturulmuş siyah renkte iki kare kutucuktan oluşan, el ve başa takılan dinî bir semboldür. Bilgi için bkz. Alalu v.dğr., *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, 287-292.

37 Schreiber, *The Comfort of Kin*, 109.

38 *Ketuba* (evlilik sözleşmesi/kontrati), yapılan evlilik yoluyla ortaya çıkan sorumluluklar sebebiyle kocanın karısına karşı yerine getirmesi gereken mali yükümlülüklerin belirttiği bir belgedir. Kadının sosyo-ekonomik durumunu garanti altına alan bu belge imzalanmadan, çiftlerin birlikte yaşamaları ve aile olmaları mümkün değildir. Bkz. Asife Ünal, "Yahudilikte Evlilik Anlayışı ve Evlenme Törenleri," *Bütün Yönleriyle Yahudilik (Uluslararası Sempozyum)* Ankara (2012): 686-688.

adamları tarafından yazılabilmesi gibi unsurlarından dolayı dinî bir ritüel olarak görülmektedir.

Kız isteme töreni, erkek tarafının niyetlerini ortaya koymak amacıyla kızın ailesiyle görüşmesidir. Kız tarafının evinde gerçekleşen bu törende, evlenmek isteyen erkek hazır bulunmaz, onun adına erkek akrabaları, yakın dostlarından iki erkek ve bir kohen kızın evine gider ve evlilikle ilgili niyetlerini ortaya koyarlar. Kızın rızası alındıktan sonra kohen tarafından Şema duası ya da Tevrat'tan evlilikle ilgili pasuklar okunur ve evlenmek üzere söz kesen bu çift, erkeğin giyabında, kutsanır. Bu törende evlenecek kız, nişan töreninde kıyılacak nikâhta kendisini temsil etmesi için bir temsilci belirler.³⁹ Bu, babası, amcası ya da onun belirlediği herhangi biri olabilir. İsteme töreni sonrasında, taraflar arasında bir anlaşmazlık çıkar da ayrılık olursa, aralarında dinî bir nikâh bağı bulunmadığı için boşama işlemi yapmaya gerek yoktur.

Nişan töreni, genellikle kız isteme töreninden kısa bir süre sonra yapılır. Kız evinde gerçekleşen bu törende, kızın vekâletini verdiği temsilcisi ve damat, aralarında kurulan bağın sembolü olarak, birbirlerinin sağ ellerini tutarlar. Başkohen, sağ elini onların elleri üzerine koyar ve artık bu çiftin nişanlandığını ilan eder. Damat, içinde sembolik olarak altı gümüş şekelin bulunduğu düğümlü bir mendili temsilciye başlık parası olarak verir. Ardından da Tekvîn 2/18-25'i⁴⁰ okur. Nişanlı erkek, Başkohen'in ve törende bulunan büyükle rin ellerini öper ve nişan töreni bu şekilde sona ermiş olur. Nişanlı bu çift artık karı-koca olarak kabul edilir. Aralarında bir evlilik akdi kurulduğu için bu akit ancak boşama yoluyla feshedilebilir.

Evlilik töreni son aşamayı oluşturur. Erkek tarafı düğünden yaklaşık bir hafta önce, Şabat'la başlayan haftayı Dügün Haftası (*Şabat ha-Petiha*) olarak ilan eder. Tören, Şabat günü damadın babasının evinde Tevrat'ın haftalık bölümlerinin okunmasıyla başlar. Öğleden sonra damadın akrabaları ev ev dolaşarak komşuları düğüne davet eder. Cumartesi akşamı Şabat'ın bitişiyle damadın babasının evinde yemek verilir. Şarkılar söylenir ve hediyeyeşilir. Aynı türden bir eğlence Pazar akşamı gelinin annesinin evinde, Pazartesi akşamı

39 Ortodoks Yahudilikte erkekler için on üç, kızlar için on iki yaş altındaki çocukların temsilcisi/vasisi babadır. Sâmirîler, daha ileri yaşlardaki kızların evlilik törenlerinde de bu temsilci belirleme âdetini yerine getirirler.

40 Tekvîn 2/18-25: "Sonra, 'Âdem'in yalnız kalması iyi değil' dedi, 'Ona uygun bir yardımcı yaratacağım.' Rab Tanrı yerdeki hayvanların, gökteki kuşların tümünü topraktan yaratmıştı. Onlara ne ad vereceğini görmek için hepsini Âdem'e getirdi. Âdem her birine ne ad verdiyse, o canlı o adla anıldı. Âdem bütün evcil ve yabanıl hayvanlara, gökte uçan kuşlara ad koydu. Ama kendisi için uygun bir yardımcı bulunmadı. Rab Tanrı Âdem'e derin bir uyku verdi. Âdem uyurken, Rab Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapadı. Âdem'den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Âdem'e getirdi. Âdem, 'İşte, bu benim kemiklerimden alınmış kemik, etimden alınmış ettir' dedi, 'Ona 'Kadın' denilecek, çünkü o adamdan alındı.' Bu nedenle adam annesini babasını bırakıp karısına bağlanacak, ikisi tek beden olacak. Âdem de karısı da çıplaktılar, henüz utanç nedir bilmiyorlardı."

da damadın yakınlarından birinin evinde yapılır. Salı günü akşamı kına gecesi benzeri bir eğlence düzenlenir. Sâmîrîlerde düğün günü dördüncü gün olan Çarşamba'dır.⁴¹ Damat Çarşamba günü gündüz vakitlerinde kohenin yanına gider ve evlilik sözleşmesini (*ketuba*) yazdırır.⁴² Akşam, evlilik düğününün yapılacağı damadın evinde toplanırlar. Gelin ve akrabalarının eve gelmesinden sonra Başkohen evlilikle ilgili çeşitli dualar ve Tevrat'tan pasajlar okuduktan sonra damat, evlilik sözleşmesini Başkohen'e sunar. Başkohen, sözleşmede yazılı maddeleri yavaş yavaş okuduktan sonra saklamaları için gelinin babasına ya da temsilcisine emanet eder. Damat gelinin yüzüğünü takar ve hemen akabinde de Başkohen'in çeşitli dualar okuyarak yeni evli çifti kutsaması ve yemek yenilmesiyle tören sona ermiş olur.⁴³

Ortodoks Yahudiliğe ait evlilik törenlerinde geleneksel olarak bulunan bazı âdetlerin, Sâmîrî geleneğinde bulunmadığı görülmektedir. Örneğin, XII. yüzyıldan beri nişan ve evlilik törenlerinin ayrı ayrı değil peş peşe yapılması, gelinin düğünden önceki son Perşembe günü veya düğünden bir gün önce genellikle bir yardımcı kadın eşliğinde *mikveye*⁴⁴ yedi defa dalması, düğün törenlerinin *hupa*⁴⁵ altında yapılması, *ketubanın* okunmasından sonra *hupanın* altında bulunan gelinle damada hahamın yedi kutsama duasını okuması, gelinle damadın aynı bardaktan şarap içmeleri ve damadın *hupanın* altında bir

41 Çarşamba olmasının en büyük sebebi ışığın/aydınlığın haftanın dördüncü günü yaratılmış olmasıdır: Tekvîn 1/14-19: "Tanrı şöyle buyurdu: 'Gökkubbede gündüzü geceden ayırarak, yeryüzünü aydınlatacak ışıklar olsun. Belirtileri, mevsimleri, günleri, yılları göstereyim.' Ve öyle oldu. Tanrı büyüğü gündüze, küçüğü geceye egemen olacak iki büyük ışığı ve yıldızları yarattı. Yeryüzünü aydınlatmak, gündüze ve geceye egemen olmak, ışığı karanlıktan ayırmak için onları gökkubbeye yerleştirdi. Tanrı bunun iyi olduğunu gördü. Akşam oldu, sabah oldu ve dördüncü gün oluştu."

42 Bu *ketubada*, gelinin ve damadın, anne-baba ve dedelerinin ve şahitlerin isimleri Sâmîrî alfabesiyle ve Sâmîrî İbrânicisiyle yazılır. Ayrıca, geline verilecek mehir ve karşılıklı olarak yerine getirilmesi beklenen sorumluluklar da belirtilir. Bkz. Schreiber, *The Comfort of Kin*, 111; Arslantaş, *İslâm Dünyasında Sâmîrîler*, 143.

43 Tsedaka, "Samaritans, Religion and Customs," 731; Schreiber, *The Comfort of Kin*, 114-118.

44 *Mikve*, değişik nedenlerle temizliğini yitirmiş ya da dine yeni girmiş bir kimsenin kendisini arındırmak amacıyla içine dalıp çıktığı içi dolu havuz şeklindeki bir yapıdır. Bkz. Hadi Tezokur, "Yahudi Dinsel Yaşamında Mikve'nin Yeri ve Önemi," *Bütün Yönleriyle Yahudilik (Uluslararası Sempozyum)* Ankara (2012): 99-118.

45 *Hupa*, dört direk üzerine yerleştirilmiş, Tanrı'nın yeni evlenen çiftleri korumasını simgeleyen süslü bir çardaktır. Günümüzde, Yahudi erkeklerin dua atkısı olarak kullanılan *tallit*, düğünlerde *hupa* olarak kullanılır. *Tallit* genellikle iki ailenin ferdi dört kişi tarafından köşelerinden dört sopaya takılmış biçimde ya da doğrudan tutularak tören boyunca gelin ve damadın üzerine gerilir. *Hupanın* dört ayağı iman ve sadakatin tepeleri addedilerek, yeni kurulan birliğin dayanma noktalarını temsil eder. Bkz. Ünal, "Yahudilikte Evlilik Anlayışı," 684.

torba veya peçete içinde yere konulan cam bir bardağı ayağıyla basarak kırması⁴⁶ gibi Ortodoks Yahudilerin evlilik törenlerinde yaygın bir şekilde görülen uygulamalar,⁴⁷ Sâmîrî geleneğinde görülmez. Ancak evliliğin dinî bir tören olarak görülmesi, bu törenin *kiduşin*, *erusin* ve *nisuinden* oluştuğunun kabul edilmesi, evlilik sözleşmesi olan *ketuban*ın önemsenmesi, din adamlarının törenlerde hazır bulunup çeşitli dualar okumaları ve düğünle ilgili eğlencelerin yapılması gibi uygulamaların her iki gelenekte benzer olduğu görülmektedir.

Sâmîrîler, XX. asrın başlarına kadar sadece Sâmîrî olanlarla⁴⁸ evlilik yapmışlardır. Günümüzde demografik nedenlerden dolayı değiştirilen bu kurallın yerine, Sâmîrî bir erkeğin, kendi toplumunda evlenecek bir kadın bulamadığı takdirde Sâmîrî olmayan bir kadınla evlenebileceği anlayışı benimsenmiştir. Ancak böyle bir durumda evlenilecek kadın Yahudi halkından olmalı, Sâmîrî geleneğini kabul etmeli ve toplumun bir parçası olmalıdır. Ayrıca, evlenmeden önce Sâmîrî toplumu arasında en az altı ay yaşamalı ve bu sayede Sâmîrî geleneğini yaşayarak öğrenmelidir. Bütün bunlardan sonra tam anlamıyla Sâmîrî geleneğini benimsemiş ise evlilik yapılmalı ve bu evlilik Başkohen tarafından da onaylanmalıdır. Özellikle iki binli yıllardan itibaren Ukrayna'dan gelen ve Sâmîrî geleneğini kabul eden birçok kadınla bu şekilde evlilikler gerçekleştirilmiştir. Bu tür evlilikler, Başkohen ve İsrail devleti tarafından onaylanmıştır.⁴⁹ Sâmîrî bir kızın, Yahudi kökenli olması ve Sâmîrîliği kabul edeceğini bildirmesi şartıyla, Sâmîrî olmayan bir erkekle evlenmesine izin verilse de⁵⁰ bu durum uygulamada pek de karşılık bulamaz ve toplum tarafından da tasvip edilmez.⁵¹

46 *Hupa* altında bardağın kırılması Süleyman Mabedi'nin yıkılışını temsil etmekte, böylece Kudüs hatırlanmaktadır. Böylelikle en mutlu anlarda bile Süleyman Mabedi'nin yıkılışının unutulmaması gerektiği vurgulanmış olur. Bkz. Ünal, "Yahudilikte Evlilik Anlayışı," 689.

47 Asife Ünal, "Yahudi Düğün Gelenekleri," *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 5, sy. 2 (2016): 225-241; Alalu v.dğr., *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, 112-118; Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, 1:161-166.

48 Benzer bir durum Yahudilik için de geçerlidir. Genel olarak bakıldığında Yahudi olmayan biriyle yapılacak evliliğin uygun görülmediği söylenebilir. Ancak, uygulamada Yahudi mezhepleri arasında farklılıklar vardır. Ortodoks Yahudilik, bir Yahudinin karışık evlilik yapamayacağını, sadece kendisi gibi bir Yahudi ile evlenebileceğini kabul eder. Ancak, Yahudi olmayan kişinin Yahudi dinine girmesi durumunda onunla evlenmesinde bir sakınca yoktur. Bkz. Ünal, "Yahudilikte Evlilik Anlayışı," 678; Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, 1:167.

49 Bağır, "Samiriler," 122-123.

50 Tsedaka, "Samaritans, Religion and Customs," 732.

51 Sâmîrîler arasında bu durumun bir yansıması olarak Başkohen'in oğlunun 2009 yılındaki şu ifadeleri çok dikkat çekicidir: "Şayet kız kardeşim bir Yahudi, Müslüman ya da Hıristiyanı sevdiğini ve bu uğurda inancını değiştireceğini söylese onu kendi haline bırakırım ve ona yarın inancını terk edebilirsin derim. Ancak, o gece kız kardeşimi tıpkı bir kurbanı keser gibi öldürürüm veertes günün de polise haber verip her şeyi anlatırım." Bkz. Schreiber, *The Comfort of Kin*, 140.

4. Şabat

Şabat, haftanın yedinci günü olarak Sâmîrîlerin dinî hayatlarının en temel noktasında bulunur ve bugüne mahsus dualar ve elbiselerle herhangi bir iş yapmadan çok özenli bir şekilde kutlanır. Cuma günü öğleden sonradan itibaren Şabat'a hazırlıklar başlar. Erkekler haftanın diğer günlerinde giyindikleri normal elbiselerini çıkarıp, Şabat'a özgü yaz ayları için ince ve hafif kumaştan, kış ayları için yünden yapılmış omuzdan ayağa kadar uzayan, uzun kollu, çizgili ve beyaz renkli uzun bir entari (cübbe ya da kaftan benzeri bir kıyafet) giyinirler, bellerine de kuşak bağlarlar. Sâmîrî erkekleri bu kıyafeti Şabat'ın başlamasından hemen önce giyinip, ertesi günü Şabat'ın bitişinde çıkarırlar. İbadet esnasında üzerlerine *tallit* örterler.⁵² Kadınlar için ise özel bir kıyafet şartı yoktur, ancak Şabat günü için en güzel kıyafetlerini giyinirler. Günümüzde, Sâmîrî kadınları haftanın diğer günlerinde pantolon giyebilirken, Şabat'ta pantolon giymeleri uygun görülmemiştir.⁵³ Sâmîrîler, Şabat başlamadan önce, herhangi bir acil durumda müdahale edebilmek ya da bir sıkıntıya sebebiyet vermemek için Levililer 19/14'de belirtilen "... *körün önüne engel koymayacaksın ...*" hükmü gereğince ışıklarını yakarlar ve tüm Şabat boyunca bu ışığı açık bırakırlar. Ancak, radyo, televizyon, telefon ve bilgisayar gibi elektrikle çalışan modern iletişim âletlerini kapatır, buzdolabı başta olmak üzere tüm elektrikli âletlerin fişlerini çekerler. Şabat boyunca, herhangi bir şekilde otomatik zamanlayıcı kullanmak ya da elektrikle çalışan otomatik âletleri kullanmak da kesinlikle yasaktır. Elektrikle ilgili bir eylemde bulunmak, Çıkış 35/3'de geçen "*Şabat Günü konutlarınızda ateş yakmayacaksınız.*" emri gereğince yasaklanmıştır. Bu hususta tek istisna ve değişiklik, modern dönem Sâmîrîleri arasında çok sıcak günlerde klima kullanılmasına izin verilip verilmemesi hakkındaki tartışmadır. Başkohenlik makamı, çok sıcak günlerde rahatlıkla ibadet yapılabilmesi için bu konuyu ele almış, ancak henüz net bir karara varamamıştır. Fakat sıcaklığın yüksek olduğu zamanlarda, biraz sonra bahsedeceğimiz Şabat günleri yapılan sabah ibadetinin öğleden sonraki ibadetle birleştirilebileceğine cevaz vermiştir.⁵⁴

Sâmîrîler, haftanın diğer günlerinde normal olarak sabah ve akşam olmak üzere günde iki vakit, Şabat günü ise dört vakit ibadet eder. Bunların ilki, Cuma akşamı yapılan ve güneşin batmasından yaklaşık bir saat önce başlayıp güneşin batışıyla biten Şabat akşamı ibadetidir. Ailenin erkek bireyleri, Cuma akşamı güneşin batımına bir saat kala, yukarıda belirttiğimiz Şabat kıyafetlerini giyerek sinagoga gider. Yahudi sinagoglarından farklı olarak Müslüman camilerine daha çok benzeyen Sâmîrî sinagoglarına ayakta çıkılarak

52 Tsedaka, "Samaritans, Religion and Customs," 729.

53 Benyamim Tsedaka, "Sabbath Observance in the Israelite Samaritan Tradition," *The Samaritan Update* 16, sy. 2 (November/December 2016): 4.

54 Tsedaka, "Sabbath Observance," 5.

girilir ve halıların üzerine oturulur. Sinagogta yapılan bu ibadetlere Sâmirî toplumuna mensup tüm erkekler katılmakla mükelleftir. Hatta dinî anlamda kirli olan ve henüz temiz sayılmayan biri bile sinagogtaki bu ibadete arka taraflarda oturmak suretiyle katılmalıdır. Sâmirî cemaatinden olmayan biri de sinagoga gelebilir, hatta Yahudi kökenli ise ibadete bile iştirak edebilir.⁵⁵ Kadınların sinagogta gerçekleşen bu ibadete katılmasına izin verilmez. Ancak, kadınlar Şabat'ta yapılan sabah ibadetinde, *Yom Kipur* ve diğer bayram günleri yapılan sinagog ibadetlerinde kısa bir süreliğine, arka sıralarda bulunmak şartıyla, sinagoga gelebilirler. Dinî anlamda kirli sayıldıkları durumlarda ibadet mekânlarına girmelerine kesinlikle izin verilmez. Erkeklerin sinagogta yaptıkları bu ibadette, öncelikle Tevrat'tan Şabat'la ilgili pasuklar okunur, dualar edilir. Sâmirîler, tıpkı Müslümanların namaz esnasında yaptıkları secdeye benzer şekilde Nablus'ta bulunan Gerizîm Dağı'na doğru yönelerek secdeye kapanırlar ve hep birlikte ilgili pasukları ve duaları ezberden yüksek sesle okurlar. Güneş batarken, ibadet törenini yöneten kohen törenin sona erdiğini ve bugünün Şabat olduğunu hatırlatır ve çeşitli dualar eder. Cemaat, "âmin" sesleriyle birlikte birkaç defa daha secdeye kapanır ve böylelikle Şabat'ın ilk ibadeti yerine getirilmiş olur. Herkes ailesiyle beraber Şabat yemeğini yemek üzere hızlı bir şekilde evlerine dağılır.⁵⁶

Şabat sabahı ibadeti olarak bilinen ikinci tören sinagogta yapılır ve Cuma'yı Cumartesi'ye bağlayan gece saat üç buçukta başlayıp sabah saat altıda biter. Sâmirîler ibadet esnasında üzerlerine mutlaka beyaz renkli *tallit* giyer. İbadeti yöneten kohen, bir mahfazanın içinde bulunan Tevrat rulosunu Sâmirîler arasında havaya kaldırarak dolaştırır. Bu işlemi yaparken, beyaz renkli *tallit*'nin üzerine kenarlarında püskülleri olan mavi beyaz ya da yeşil beyaz bir dua atkısı giyinir. Tevrat rulosunu, cemaat içinde dolaştırdıktan sonra yerine koyar, ardından da üzerindeki bu farklı kıyafeti çıkarıp Tevrat rulosunun yanına bırakır. Sâmirîler hep birlikte Tevrat'tan çeşitli pasuklar ve ibadet şiirleri okuduktan sonra törenin ilk bölümü bitmiş olur. Tevrat'ın haftalık bölümlerinin ailecek okunduğu törenin ikinci bölümünü yerine getirmek üzere, ailenin en büyüğünün evine giderler. Bu törene, kadın-erkek, yaşlı-çocuk olmak üzere ailenin tüm bireyleri iştirak eder. O hafta okunması gereken Tevrat bölümü törende bulunanlar tarafından sırayla okunur. Okunma işleminin bitişiyle, tüm aile bireyleri beraberce kahvaltı yapar ve tören sona ermiş olur. Öğlen ibadetine kadar herkes dinlenmeye çekilir.⁵⁷

55 Yahudi olan Devorah Hoffman, 2006 yılında Sâmirîler arasında geçirdiği bir Şabat'ı anlatırken, bayan olarak Cuma akşamı ibadeti için sinagoga gittiğini ve orada ibadete bile davet edildiğini söyler. Konuyla ilgili olarak bkz. Devorah Hoffman, "Shabbath's Customs," *The Samaritan Update* 13, sy. 1 (September/October 2013): 6.

56 Tsedaka, "Sabbath Observance," 6.

57 Tsedaka, "Sabbath Observance," 7.

Şabat günü yerine getirilmesi gereken üçüncü ibadet, öğle vakti ibadettir. Erkeklerin sinagoga saat on iki gibi gidip yaklaşık iki saat boyunca ibadet ettikleri bu törende, topluca ve bireysel olarak çeşitli şiirler ve Tevrat'tan ilgili pasuklar okunur. Tören sonunda Başkohen, Şabat'ın kutlu olması için dua eder ve törene katılanlar öğle yemeği için evlerine dağılır. Sâmîrîler öğleden sonra akrabalarını ve dostlarını ziyaret eder, hal-hatır sorar ve böylelikle birliklilik ruhunu geliştirirler. Şabat ibadetlerinin sonuncusu, Cumartesi günü güneşin batmasından yaklaşık yarım saat önce başlar ve güneşin batışıyla sona erer. Yarım saat süren bu törende, erkekler *tallit*lerini giymeksizin sadece Şabat başlarken giyindikleri kıyafetleriyle sinagoga giderler ve özellikle antik dönemlerden günümüze kadar Şabat sonunda okunan liturjik şiirlerini okurlar. Tören, Başkohen'in Şabat'ın barış ve huzur getirmesi dileğiyle sona ermiş olur ve herkes evlerine dağılır. Erkekler, Şabat boyunca giydikleri kıyafetlerini çıkarıp, normal günlerde giydikleri kıyafetlerini giyerler.⁵⁸

XX. yüzyıl başlarında Sâmîrî Başkohen'i tarafından yazılmış Şabat'la ilgili bir esere göre, Sâmîrîlerin en azından bir kısmı tüm gece boyunca, sabah ibadetine kadar Tevrat okuyup ibadet ederlerdi. Yine sabah ibadetinde Başkohen, sinagoga gelenlere öğüt verip vaaz ederdi.⁵⁹ Ancak günümüzde bu uygulamalar terk edilmiştir.⁶⁰ 1855 ve 1860 yıllarında Nablus'taki Sâmîrîler arasında birkaç ay geçiren John Mills, Sâmîrîlerin Şabat'ta kesinlikle hiçbir şekilde ateş yakmadıkları hatta evlerinde ya da sinagoglarında bir mum ışığına bile izin verilmediği ve karanlıkta oturdukları bilgisini verir.⁶¹ Ancak, yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu katı kural Şabat'tan önce bir lambanın yakılması ve Şabat boyunca kapatılmaması uygulamasıyla günümüzde esnetilmiş, hatta sıcak günlerde klima kullanılmasının tartışılması bile gündeme gelmiştir. Yine Mills, Ortodoks Yahudilerin tersine, Sâmîrîlerin Şabat'ta kendilerine yasak olan işleri yapmaları için, doğrudan ya da îma yoluyla, herhangi bir şekilde Sâmîrî olmayan bir kişiyi çalıştırmadıklarını haber verir.⁶² Bu yasak aynen günümüzde de devam ettirilmektedir.

Şabat hususunda, Sâmîrîlerle Yahudiler arasında önemli sayılabilecek farklılıklar mevcuttur. Örneğin, Ortodoks Yahudilikte cemaatle yapılan bazı dinî törenlerde bar mitsvası yapılmış en az on Yahudi erkeğin törende hazır bulunması (*minyán*) şarttır.⁶³ Ancak Sâmîrîler evde ya da sinagoga yaptıkları

58 Tsedaka, "Sabbath Observance," 8.

59 Jacob Son of Aaron, "The Samaritan Sabbath," *Bibliotheca Sacra* 65, sy. 259 (1908): 432.

60 Pummer, "Samaritan Rituals," 677.

61 John Mills, *Three Months' Residence at Nablus and an Account of the Modern Samaritans* (London: John Murray, 1864), 236.

62 Mills, *Three Months' Residence*, 236.

63 Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, 2:410.

ibadetlerde herhangi bir sayı şartını ileri sürmezler.⁶⁴ Şabat töreni için son derece önemli olan sinagog hususunda da bazı farklılıklar mevcuttur. Yahudiler, yönünü Kudüs'e doğru inşa ettikleri sinagoglarına ayakkabılarını çıkarmadan girerler ve törenlerini sandalye ya da koltukta icra ederler. Ancak yönü Nablus'taki Gerizim Dağı'na doğru olan Sâmirîlerin sinagoglarına, ayakkabılar çıkarılarak girilir ve yerde bulunan halılar üzerinde oturulur ya da secde edilir.⁶⁵ Yine, Sâmirîlerin Şabat ibadetinde okudukları dualar, Yahudilerinkinden farklıdır. Yahudilerin kullandığı İbrâniceden bazı yönleriyle farklı olan Sâmirî İbrânicesiyle okunan dualar, Sâmirî geleneğini yansıtır. Günümüz Sâmirîlerinin törenlerde okudukları şiirler ve ilahiler büyük oranda, geleneğe göre milâdi dördüncü yüzyılın ikinci yarısında yaşamış büyük şair Marka'nın ve babası Amram Dâre'nin yazdıklarına dayanır.⁶⁶ Bunlar, kendine özgü bir okuyuş ve telaffuzla coşkun bir şekilde yüksek sesle okunur. Hatta Holon'da yaşayan Sâmirîler, bu yüksek sesle ve coşkun okuyuştan rahatsız olan Yahudilerle zaman zaman sorun yaşamaktadırlar.⁶⁷ Şabat farklılıklarıyla ilgili üzerinde duracağımız son husus, Şabat İşçisi (Cumartesi Çalışanı/daha bilinen ismiyle Yidişçe *Shabbos Goy*) konusudur. Aslında Ortodoks Yahudilerin, Şabat'ta yapılması yasak olan şeyleri Yahudi olmayan birinden (*goy/gentile*) yapmasını istemeleri de yasaktır. Ancak, çeşitli hile-i şer'iyeler kullanmak suretiyle, Şabat'ta Yahudi olmayan kişileri çalıştırmak hem Yahudi hukukunda hem de uygulamada karşılık bulmuştur. Kapalı ya da açık îma yöntemiyle, Yahudilerin yapamadıkları işlerde sadece Şabat'ta çalıştırılmak üzere Yahudi olmayanlar kullanılır. Örneğin, İsrail askerlerinin kullanımı için hazırlanmış olan dinî görevlere ilişkin bir kitapçıkta, Şabat İşçisi olarak orduda çalıştırılan Arap işçilerle nasıl konuşulacağı öğretilmektedir. Çok soğuk olması, ateş yakılması ya da dinî bir görev için lambanın yakılması gerektiği gibi acil durumlarda dindar bir Yahudi asker, açık bir imayla "Burası çok soğuk ya da karanlık" ya da kapalı bir imayla "Burası biraz daha sıcak olsa hiç

64 Schreiber, *The Comfort of Kin*, 98.

65 Schreiber, *The Comfort of Kin*, 99; Sâmirî sinagoglarını Yahudi sinagoglarından ayırt eden en önemli özellik, Sâmirî sinagoglarının Gerizim Dağı'na doğru yapılması ve geçmişten günümüze Sâmirîlerin yaşadıkları mahalle ya da köy gibi yerleşim yerlerinin dışında inşa edilmesidir. Sinagogun iç tefrişatı hususunda da aralarında belirgin farklılıklar mevcuttur. Günümüzde Sâmirîlerin, İsrail Holon'da yaşadıkları mahallenin dışında bulunan iki sinagogları vardır. Gerizim Dağı eteklerindeki Luza köyünde ise birini daha yeni açtıkları (Nisan 2017) iki sinagogları ve Nablus'ta 1998'den itibaren kullanımda olmayan bir sinagogları vardır. Bkz. Benyamim Tsedaka, "Old Samaritan and Jewish Synagogues and What Distinguishes Them from One Another," *The Samaritan Update* 12, sy. 5 (May/June 2013): 1-3; Benyamim Tsedaka, "The New Samaritan Synagogue has opened on Mount Gerizim," *The Samaritan Update* 16, sy. 4 (March/April 2017): 1.

66 A.S. Rodrigues Pereira, *Studies in Aramaic Poetry (c. 100 B.C.E.-c. 600 C.E.) Selected Jewish, Christian and Samaritan Poems* (Assen: Brill, 1997), 189; Jacob Son of Aaron, "The Samaritan Sabbath," 435.

67 Schreiber, *The Comfort of Kin*, 100.

fena olmayacak” diye ifade ettiğinde, Şabat İşçisi bu tür îmaları anlayabilme-
lidir. İsrail ordusunda görevli Yahudi olmayan bir işçi, şayet bu tür açık ya da
kapalı îmaları anlayamıyorsa, işinden uzaklaştırılır.⁶⁸ Sâmirîler, özellikle Or-
todoks Yahudilikte kendine yer bulmuş olan bu yöntemi kesinlikle uygula-
mazlar ve bundan kaçınırlar. Şabat’ta yanlarında bulunan Sâmirî olmayan bi-
rinin yaptıkları basit yardımları (ışıkları ya da vantilatörü açıp kapatmak gibi)
kabul etseler de Şabat’ta yapılması yasak olan eylemlerin yapılmasına izin
vermezler.⁶⁹

5. Pesah (Fısıh) Bayramı ve Kurban

Sâmirîlerin, senelik kutladıkları yedi bayramları vardır: bunların dördü bay-
ram (*mo’adim*) ve üçü hac (*hagim*) bayramı olarak isimlendirilir. Yahudilikte
kutlanan *Purim* ve *Hanuka* bayramları, Tevrat’ta zikredilmediği gerekçesiyle
Sâmirîler tarafından kutlanmaz. İlk bayramları, Sâmirî dinî takvimine göre
birinci ay olan Nisan’ın on beşinde kutlanan “Fısıh (Pesah)” bayramıdır. İkin-
cisi, yedinci ay olan Tışrî’nin ilk günü kutlanan ve Yahudilerin kutladığı *Roş
ha-Şana* (Yılbaşı) gününe denk gelen “Yedinci Ay” bayramıdır. Üçüncüsü,
yine yedinci ayın onunda kutlanan ve Yahudilerin Yom Kipur gününe denk
gelen “Kefaret Günü” bayramıdır. Dördüncüsü ise Tışrî ayının yirmi ikisinde
kutlanan ve Yahudilerin *Simha Tora* gününe denk gelen “*Şimini Atseret*” bay-
ramıdır. Sâmirîler, Nisan’ın on beşinde kutladıkları Fısıh bayramının ilk gü-
nünü, yedi gün sürecek olan *matsa* (mayasız ekmek) günlerinin başlangıcı sa-
yarlar, yedinci gününü (Nisan’ın yirmi biri) ise ilk hac bayramı (*Hag ha-
Matsot*) olarak kutlarlar. İkinci hac töreni, *Şavu’ot*/Haftalar bayramı (*Hag ha-
Şavu’ot*) olarak bilinir ve Fısıh’ın bitiminden sonra geçen yedi Şabat’tan son-
raki ilk gün, yani elli gün sonra gelen Pazar günü yerine getirilir. Üçüncü hac
bayramı ise *Sukot*/Çadırlar bayramıdır ve Tışrî ayının on beşinde yerine geti-
rilir.⁷⁰ Özellikle ay başlangıçları ve ilave yıl anlayışlarının farklı olmasından
dolayı, Sâmirîlerin ve Yahudilerin kullandıkları takvim sistemleri -temelde

68 Israel Shahak, *Yahudi Tarihi Yahudi Dini*, çev. Ahmet Emin Dağ (İstanbul: Anka Yayınları, 2004), 88-89. Yazar bu tür bir Şabat Goy yöntemini sadece ordunun değil sivil halkın da uyguladığını kendi ailesinden verdiği bir örnekle açıklar: “*Amcalarımdan biri, 1939 öncesi Varşova’da, çok kurnazca bir yöntem kullanmıştı. Amcam, Marysia adında Yahudi olmayan bir bayan hizmetçi çalıştırıyordu. Cumartesi öğle uykusundan uyandığında yavaş bir sesle ‘Ne kadar güzel olurdu...’ der ve daha sonra sesini yükselterek, ‘... keşke Marysia bize bir fincan çay getirirse’ diye bitirirdi.*”; Ortodoks Yahudilikteki “Şabat Goy” kavramı için bkz. Jacob Katz, *The “Shabbes Goy”*: *A Study in Halakhic Flexibility*, çev. Yoel Lerner (Philadelphia: Jewish Publication Society, 1989).

69 Pummer, “Samaritan Rituals,” 678; Crown v.dğr., *A Companion to Samaritan Studies*, 205; Schreiber, *The Comfort of Kin*, 105, Sâmirîler arasında geçirdiği bir Şabat’ı anlatan Schreiber, evinde misafir olduğu Sâmirî ailenin Şabat’ta yazı yazmak suretiyle not almasına, mülakat yapmasına ya da kamera kaydına izin vermediğini nakleder.

70 Arslantaş, *İslâm Dünyasında Sâmirîler*, 127, 147; Pummer, *The Samaritans*, 260; Schreiber, *The Comfort of Kin*, 97.

bazı benzerlikleri bulunsa da- birbirlerinden farklıdır ve buna bağlı olarak da bayram ve hac günlerinin kutlanma vakitleri çoğu zaman Yahudilerin kutladıkları vakitlerden farklı olur.⁷¹

Sâmirîler, tıpkı Yahudiler gibi, Fısıh Bayramı'nı İsrailoğullarının Mısır esaretinden Mûsâ döneminde gerçekleştirdikleri kurtuluşu ve göç hikâyesini anmak için kutlarlar. Firavun'un İsrailoğullarına Mısır'dan göç etmelerine izin vermemesinden dolayı Tanrı, Mısır halkına çeşitli musibetler göndermiştir. Çıkış kitabı on ikinci bölümde anlatıldığı üzere, bu musibetlerin onuncusu tüm Mısır'daki ilk erkek çocukların ölmesi şeklindeydi. İsrailoğulları, gelen bu felakete maruz kalmamak için Tanrı'nın emri gereğince Mısırlılar için kutsal sayılan kuzuları kesip bu kuzulardan akıttıkları kanları kapılarına sürmüşlerdi. Kapılardaki bu kan izleri Tanrı'ya bir işaret olmuş ve Tanrı bu musibeti getirirken İsrailoğullarını yani kapıları kan işaretli olanları atlamıştı (Fısıh-üzerinden geçmek/es geçmek). Bu olayın anısına her sene Nisan ayının on dördü akşamında kuzu kurban edilmesi ve bunun keyifle yenmesi İsrailoğullarına Tanrı'nın bir emri olmuştur (Çıkış 12/14: "*Bugün sizin için anma günü olacak. Bu günü Rabbin bayramı olarak kutlayacaksınız. Gelecek kuşaklarınız boyunca süreklili bir kural olarak bu günü kutlayacaksınız.*")⁷²

Sâmirîler en önemli bayram kabul ettikleri Fısıh'ı Yahudilerden farklı kutlarlar. Günümüzde Yahudiler için Fısıh Bayramı'nın en dikkat çekici unsuru Pesah Seder'i (sofrası)⁷³ iken, Sâmirîler için Gerizîm Dağı'nda kurban kesmektir.⁷⁴ Antik dönemlerden günümüze Fısıh'ta kurban kesme geleneklerini de-

71 Tsedaka, "Samaritans, Religion and Customs," 729; Aralarındaki en önemli farklılık, Sâmirî takviminin İsrailoğullarının Vaad Edilmiş topraklara Yeşu (Yehoşua) döneminde girişini, Yahudi takviminin ise yaratılışı başlangıç olarak almasıdır. Sâmirîler takvimlerini, Ay'ın Gerizîm Dağı'ndan doğuşunu esas alarak oluştururlar. Sâmirî Başkohenlik makamı, her altı ayda bir dinî bayramların hangi günlere ve saatlere denk geldiğini gösteren bir takvim yayımlar. Yayımlanan takvime göre, Miladi 15 Nisan 2018 tarihi, Sâmirî takviminde senenin ilk günü olan 1 Nisan 3656 tarihine denk gelmektedir. Bilgi için bkz. Benyamim Tsedaka, "The Calculation of The Israelite Samaritan Calendar," *The Samaritan Update* 12, sy. 1 (September/October 2012): 2.

72 Alalu v.dğr., *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, 12-15.

73 Pesah Seder, Fısıh Yemeği olarak anlaşılmalıdır. Yahudi aileler, Fısıh Bayramı'nın ilk gecesi, Seder (düzen) adı verilen özel akşam yemeği için toplanır. Bu yemek esnasında, Mısır'dan göç hikâyesi anlatılır. Çıkış 12. bapta verilen emir gereğince, bir kuzu kurban etmeleri gereken Yahudiler, Süleyman Mabedi'nin ortadan kalkmış olması nedeniyle bu emri yerine getirmezler. Onun yerine, seder pesah adı verilen ve Fısıh akşamında yenilen bir masa tertip ederler. Yemekte özellikle acı bir otun, matsanın ve ateşten geçirilmiş, genelde üzerinde biraz et bulunan kemikli bir parçanın bulunmasına dikkat ederler. Bkz. Rabi Nisim Behar, *Dini Uygulama Rehberi*, çev. Mordehay Yanar (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın Yayın A.Ş., 2009), 216-228; Alalu v.dğr., *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, 16-20.

74 Sâmirîler, Süleyman Mabedi'nin M.S. 70 yılında ortadan kalmasından sonra kurban ritüelini yerine getirmeyen, bunun yerine Pesah Seder'i ikâme eden Yahudilerin bu uygulamalarını

vam ettiren Sâmirîler, kurban ritüelini icra eden Yahudi kökenli birkaç gruptan biridir.⁷⁵ Fısh hazırlıkları Nisan ayının girmesiyle başlar ve ilk on dört gün, Fısh'a hazırlık günleri olarak kabul edilir. Bugünlerde Fısh'ta kesilecek kurbanlar tedarik edilir, bir kısmında da Gerizîm Dağı'na gidilerek ibadet edilir. Ayın on dördünün akşamına doğru, başta Başkohen olmak üzere kadın-erkek tüm Sâmirîler Gerizîm Dağı'nın tepesinde yer alan sunak yerinde iki grup olarak toplanırlar. İlk grup, kurban edilecek kuzuları getirir; ikinci grup ise kohenlerin eşliğinde yüksek sesle dualar okur. Başkohen, yüksekçe bir kayanın üstüne çıkar, kurban duasını yüksek sesle okur. Daha önceden hazırlanmış olan her Sâmirî ailesine ait kuzular,⁷⁶ bu tepede bulunan ve kurban kesim yeri olarak kullanılan mezbah yerine getirilir ve güneş batarken⁷⁷ kesim konusunda tecrübeli olan cemaat üyeleri tarafından hemen kesilir. Aileler tarafından doğru bir şekilde kesilip kesilmediği kontrol edildikten sonra kurban kanlarını çocukların alınlarına sürerler.⁷⁸ Daha önceden hazırlanmış olan kaynar suyla kurbanlar iyice yıkanır, sonra da derileri yüzülür. Arka ayaklarından asılan kurbanların, ehil kişilerce hastalıklı ya da kusurlu olup olmadığı kontrol edilir. Şayet bir kusuru varsa, bu hayvan hazırlanmış olan büyük fırınlara atılır ve yakılır. Onun yerine hemen bir başka kuzu kurban edilir. Kur-

bulan etmezler. Çünkü, onlara göre bu emir Mûsâ'nın taşınabilir mabet olan Toplanma/Buluşma Çadırı'nı (*Mişkan*) inşa etmesinden önce verilmiş ve yerine getirilmiştir. Dolayısıyla, kurban ritüelinin yerine getirilmesi için bir mabede gerek yoktur (Pummer, *The Samaritans*, 261). Kaldı ki Sâmirîler, M.S. 70 yılına kadar Kudüs'te bulunan bu mabedin kutsallığını zaten kabul etmezler, onun yerine Gerizîm Dağı'nın ve bu dağın tepesinde bulunan sunak yerinin kutsallığını savunurlar.

- 75 Falaşa ya da Beta İsrail olarak adlandırılan Etiyopya asıllı siyahî Yahudiler, kurban geleneklerini hâlâ devam ettirmektedirler. Bkz. Dursun Ali Aykıt, "Falaşalar veya Etiyopya Yahudileri," *Milel ve Nihal* 11, sy. 2 (2014): 54. Ayrıca, Kırım'da yaşayan bazı Karâîler de kurban ibadetini yerine getirmektedirler. Bu ritüeli, Kırım Bilimsel Konsey Başkanı A. Polkanov'un verdiği bilgiye göre, şahsın bizzat kendisinin kurban kesmesi şeklinde icra ederler. Hatta kurban takdim etmelerinden dolayı Çarşamba gününe özel olarak Kankün (Kan Günü) demişlerdir. Kırım Karâîleri, yılda bir defa (Temmuz sonu-Ağustos başı gibi) Kırım'daki Yevpatorya şehrinde bulunan "Kenesa Kompleksi"nin bekleme avlusunda kurban ibadetini icra ederler. Bkz. Seyyar Suleymanov, "Kırım Karayları" (Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2012), 15.
- 76 Kurban edilecek kuzuların sayısı, Sâmirî ailelerin sayısına göre değişir. Örneğin, 1931 yılında sekiz, 1977 yılında yirmi bir kuzu kesilmişken, günümüzde kırk civarında kuzu kesilmektedir.
- 77 Başkohenlik, her yıl Fısh kurbanının kesileceği günü ve saati önceden belirleyip ilân eder. 2018 yılının Fısh kurbanı, 29 Nisan 2018 tarihinde Pazar akşamı saat 19.19'da kesilecektir. Bkz. *The Samaritan Update* 17, sy. 2 (November-December 2017): 1.
- 78 Sâmirîler, Çıkış 12/7'de geçen "Hayvanın kanını alıp, etin yeneceği evin yan ve üst kapı sövelerine sürecekler." hükmünü, 1956 yılında yazılan bir esere göre, yerine getiriyorlardı. Bkz. Isaac Lerner, "A Critical Investigation and Translation of the Special Liturgies of the Samaritans for their Passover and their Feast of Unleavened Bread" (PhD thesis, University of Leeds, 1956), viii. Ancak, günümüzde bunu uygulamamaktadırlar.

banın iç organları çıkarılır, böbrekleri, bağırsakları ve midesi fırınlarda yakılır; bunlar dışındaki diğer iç organları tekrar kurbanın içine konulur. Artık, fırınlarda kızartılmaya hazır hale gelen bu kurbanlar, uzun sııklara geçirilir ve kenarları taştan yapılmış, yaklaşık iki metre derinliğinde olan daha önceden hazırlanmış büyük ve geniş fırınlara yerleştirilir. Bu şekilde, normal şartlar altında akşam saat sekizden gece yarısına kadar dört saat boyunca pişen kurbanlar, aileler tarafından gece yarısı fırınlardan alınır, sunak yakınlarındaki Luza Köyü'nde bulunan evlerine götürülür. Fısh gününün ilk saatlerinde kesilen kurbanlar, mutlaka aynı gece tüketilmelidir. Kurban etleri, matsa ve acı otlarla beraber yenilmelidir (Çıkış 12/8: “O gece ateşte kızartılmış et, mayasız ekmek ve acı otlarla yenmelidir.”). Artan olursa, bunlar fırınlara atılır ve yakılır. Sâmirîler, hem sunak bölgesinde toplandıkları ve kurban kestiklerinde hem de evlerinde Fısh kurbanını yerlerken hep birlikte yüksek sesle ilâhiler okurlar, dualar ederler ve özellikle Tevrat'tan Mısır'dan Çıkış hadisesinin anlatıldığı bölümleri okurlar.⁷⁹ Şayet Fısh kurbanının kesimi Cuma gününe denk gelmişse, akşam güneşin batımıyla Şabat başlayacağı ve Şabat'ın kutsallığı her şeyin ötesinde olduğu için, böyle bir durumda Fısh kurbanı Cuma günü akşam değil gün ortasında kesilir. Bu ritüelle ilgili tüm işlemler Cuma günü öğle vakti ve sonrasında yerine getirilir. Kurban etleri, Cuma akşamı Şabat vaktinin girişine kadar mutlaka tüketilmelidir. Bu vakte kadar tüketilemeyen kurban etleri, Şabat bitimine kadar muhafaza edilir ve Şabat sonrası Gerizîm Dağı'ndaki sunak yerinde bulunan fırınlarda yakılır.⁸⁰

Fısh kurbanıyla ilgili olarak, Sâmirîler ile Yahudiler arasındaki en belirgin farklılık, kurbanın kesileceği yer ve zamanla ilgilidir. Yahudiler, Tesniye 16/6'da geçen ifadeyi, kendi Masoretik metinlerine göre “*ancak Tanrınız Rabbin adını yerleştirmek için seçeceği yerde keseceksiniz.*” şeklinde okurken; aynı metni Sâmirîler kendi Tevrat metinlerinde “*ancak Tanrınız Rabbin adını yerleştirmek için seçtiği yerde keseceksiniz.*” olarak okurlar.⁸¹ Dolayısıyla, Yahudiler bu ifadeye dayanarak, Fısh kurbanının Süleyman tarafından Yeruşalim'de inşa edilen Bet ha-Mikdaş'ta (Süleyman Mabedi) kesilebileceğine hükmetmişlerdir.⁸² Sâmirîler ise kutsal mekânın zaten “*seçilmiş*” olan bugünkü Nablus yakınlarındaki Gerizîm Dağı olduğuna inanırlar.⁸³ Sâmirîlere göre, burası İbrâhim'in oğlu İshak'ı kurban etmek için hazırlandığı yerdir. Yakup'un -Tekvîn 28/10-22 arasında anlatılanlara göre- başının altına bir taş alıp uyuduğunda Rabbin kendisine çeşitli vaadlerde bulunduğu, uyandığında başının altındaki taşları bu yere anıt olarak diktiği ve oraya Beyt-el (Tanrı'nın evi)

79 Pummer, “Samaritan Rituals,” 680-681; Tsedaka, “Samaritans, Religion and Customs,” 729.

80 *The Israelite Samaritan Version of the Torah*, 155-156, Çıkış 12/18'in yorumu.

81 *The Israelite Samaritan Version of the Torah*, 445, Tesniye 16/6.

82 *Tora: Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Tora ve Aftara: Devarim*, çev. Moşe Farsi (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın Yayın A.Ş., 2009), 349, Tesniye 16/6.

83 *The Israelite Samaritan Version of the Torah*, 445.

adını verdiği yerdir.⁸⁴ Dolayısıyla, kurban ritüeli sadece Gerizîm Dağı'nın zirvesinde bulunan sunakta gerçekleştirilmelidir. Kurbanın kesim zamanıyla ilgili farklılığın kaynağı da yine Tevrat ifadeleridir. Yahudiler, Çıkış 12/6'da geçen "ve [yavru] bu ayın on dördüne kadar gözetiminizde olsun. "[O gün] Öğleden sonra, tüm İsrail cemaati topluluğu onu kessinler." pasuğuna göre hareket ederler ve öğleden sonra⁸⁵ üç civarında kurbanlarını keserlerdi. Ardından da bu etler pişirilir ve güneşin batmasından en geç gece yarısına kadar yenilirdi.⁸⁶ Sâmîrîler ise, bu pasukta bulunan ve Yahudiler tarafından "öğleden sonra"⁸⁷ olarak anlaşılan ifadeyi (literal olarak *beyn ha- 'arbayim* - אֲרְבַּע־עָרָבַיִם), güneşin batışı ile karanlığın çökmesi arasında kalan süre olarak anlamışlardır. Dolayısıyla, güneşin batımından hemen sonra, ortalık henüz alacakaranlık iken kurbanlarını keserler.⁸⁸

6. Cenaze Törenleri

Sâmîrî geleneğine göre, ölmek üzere olan bir kişinin yakınları, hastanın yüzünü Gerizîm dağına doğru çevirip Sâmîrî bir kohen çağırır. Kişinin hemen yanı başına oturan kohen, ona Mûsâ'nın Ezgisi'ni (Tesniye 32/1-43) baştan sona okur.⁸⁹ Ardından da iman ilkelerini içeren cümleleri üç defa okutur: "Ey Rabbim, ben Sana, senin kulun Amram oğlu Mûsâ'ya, kutsal Yasa'ya (Tevrat), kutsal mekânın Gerizîm dağına inanıyorum. Senden başka ilâh yoktur. Ben ceza ve mükafat gününün varlığına şahidlik ediyorum".⁹⁰ Kohen, onun yanından ayrılmaz, çeşitli dualar okumaya ve akrabalarını teskin edici sözler söylemeye devam eder. Evde bulunanlar, kişinin son nefesini vermesine kadar sessizce dururlar, koheni dinlerler. Kişi öldükten sonra evde bulunan erkekler başka bir eve geçerler, mevta ve kadınlar aynı evde kalırlar ve kadınlar ölünün ardından ağlaşırlar.⁹¹ Daha sonra erkek akrabalar, mevtanın bulunduğu eve girerler ve onun

84 Gerizîm Dağı'nın Sâmîrîler için kutsallığı hakkında bkz. Jacob Son of Aaron, "Mount Gerizim the One True Sanctuary," *Bibliotheca Sacra* 64, sy. 255 (1907): 489-518; John D. Whiting, "Last Israelitish Blood Sacrifice How The Vanishing Samaritans Celebrate the Passover on Sacred Mount Gerizim," *The National Geographic Magazine* 37, sy. 1 (January 1920): 29-31.

85 *Tora: Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Tora ve Aftara: Şemot*, çev. Moşe Farsi (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın Yayın A.Ş., 2004), 103, Çıkış 12/6.

86 Lerner, "A Critical Investigation," ix-xx.

87 Tam çevirisi "akşamlar arasında" olan bu ifadeyi Yahudilerin öğleden sonra için kullanmalarının sebebi, iki "günbatımı" arasındaki zamanı ifade etmesidir. "Bunların ilki öğleyle güneşin en tepeye çıktıktan sonra ufuk yönünde batmaya başlaması, ikincisi de ufuk altına geçerek tam olarak batmasıdır." Bkz. *Tora ve Aftara: Şemot*, 102.

88 Pummer, "Samaritan Rituals," 680; Whiting, "Last Israelitish Blood Sacrifice," 34.

89 Ortodoks Yahudilik kurallarına göre bir kohenin ölmek üzere olan bir kimsenin bulunduğu eve girmesi yasaktır. Konuyla ilgili bkz. Behar, *Dini Uygulama Rehberi*, 426; *Tora ve Aftara: Vayikra*, 459, Levililer 21/11'in yorumu.

90 Moses Gaster, "Rites and Beliefs of the Samaritans Relating to Death and Mourning," *Journal of the Palestine Oriental Society* 19, (1939-40): 183.

91 Gaster, "Rites and Beliefs of the Samaritans," 184.

yanında Tevrat'ın tamamını okuyarak hatmederler. Tevrat'ın her bir bölümün okunması bittiğinde kohenlerden biri yüksek sesle Tanrı'ya dua eder ve mevtanın akrabalarını teskin edici sözler söyler. Ayrıca, mevtanın tanıdıkları da onun hakkında güzel sözler, şiirler ve dualar okur. Bütün bunlar, mevtanın evinde yapılır ve bu esnada ağlamak ve yüksek sesle dövünmek Sâmirî geleneklerine göre kesinlikle yasaktır.⁹²

Mevta, tercihen en yakın akrabaları tarafından ertesi güne bırakılmadan yıkanır ve sonrasında da mutlaka kefenlenir. Erkekler, Şabat ya da bayram günlerinde giyilen beyaz renkli ketenden yapılmış bir elbise ile kefenlenir. Ölünün başı yine keten bir bezle tamamen kapatılır. Kefenlenmiş beden üzerine bütün bedeni baştan ayağa kaplayan bir *tallit* örtülür. Mevta üzerinde yünden ya da kırmızı, mavi ya da mor renkli hiçbir şeyin bulunmaması son derece önemlidir. Kefenlenmiş bedene mür bitkisinden elde edilmiş kokular sürülür.⁹³

Sâmirî inancına göre mevtayı yıkayan ya da herhangi bir şekilde ona dokunan bir kimse kirlî kabul edildiği için bu kimse yedi gün süreyle topluluğun arasında bulunamaz. Bu süre dolunca bir abdest alır, yıkanır ve ancak bu işlemden sonra topluluğun içine çıkabilir. Bu kuraldan dolayı eski dönemlerden günümüze kadar cenazenin yıkama ve kefenleme işi Sâmirî olmayan komşuları tarafından yapılmıştır.⁹⁴ Cenaze yakınları bu işlemi yapacak komşusuna kendi inançlarına göre yıkamayı uzaktan tarif eder; bu sırada onlar Tevrat'tan bölümler okurdu.⁹⁵ 1931 yılında Sâmirîlerin cenaze gelenekleri hakkında sorulan sorulara cevap veren, Nablus'ta yaşayan Sâmirî kohen Ya'kup oğlu Ebu-l Hasan (Ab-Hasda), söz konusu geleneğin o tarihlerde aynen devam ettirildiği ancak ölmeden önce herhangi bir şekilde Sâmirî olmayan birinin bedenini yıkamaması ve kefenlememesi vasiyetini yapan birine bu işlemin uygulanmadığı bilgisini verir. Bu kimseler, ücreti mukabilinde bu işte çalıştırılan Sâmirîler arasındaki fakir ve ihtiyaç sahipleri tarafından yıkanır ve kefenlenir. Ancak bu kişiler cenazelere dokundukları için yukarıda açıkladığımız kurallara tabi olurlardı.⁹⁶ Günümüzde ise Müslümanlara bu hu-

92 Gaster, "Rites and Beliefs of the Samaritans," 185. Ortodoks Yahudilikte birinci dereceden bir yakını ölen kimse *keria* yapmakla mükelleftir. *Keria*, yakını ölen kimsenin giydiği bir gömleğini ya da giysisini, boyunla kalp hizasında olmak üzere yukarıdan aşağıya doğru yırtmasıdır (Behar, *Dini Uygulama Rehberi*, 395). Sâmirîlerde *keria* uygulaması yoktur.

93 Gaster, "Rites and Beliefs of the Samaritans," 192-193.

94 Gaster, "Rites and Beliefs of the Samaritans," 193.

95 Arslantaş, *İslâm Dünyasında Sâmirîler*, 144-145.

96 Gaster, "Rites and Beliefs of the Samaritans," 194; Her ne kadar Ab-Hasda tarafından bu bilgi verilse de o dönemlerde hatta daha öncesinde yazılmış bazı kaynaklarda daha farklı bilgiler de vardır. Örneğin, 1864 yılında yazan Mills, mevtanın yıkanması işlemini kendi aralarından bu işle görevlendirilmiş kişilerin yaptıklarını, Sâmirîlerin bu işi Müslümanlara ya da Hristiyanlara yaptıklarından dolayı suçlandıklarını ancak bu bilginin yanlış olduğunu belirtir.

susta duydukları ihtiyacı ortadan kaldırmak için cenazeyi yıkayan, kefenleyen, taşıyan, defneden veya bir şekilde cenazeye dokunanların, bu işlemlerin yapıldığı gün yerine getirecekleri yıkanma ritüeliyle tekrar temiz sayılacakları, yedi gün murdar sayılma kuralının uygulanmayacağı karara bağlanmıştır ve topluluk içinde bu şekilde uygulanmaktadır.⁹⁷

Mevtanın yıkanması ve kefenlenmesinden sonra hiç vakit kaybetmeden defnedilmesi gerekir. Defin işlemi, ölümün gerçekleşmesinden itibaren yirmi dört saat içinde mutlaka tamamlanmalıdır.⁹⁸ Defin işlemine mevtanın yakınları, erkek kadın ayrımı olmaksızın tüm Sâmîrî toplumu iştirak eder. Hatta Müslümanlardan ya da Hıristiyanlardan mevtanın arkadaşları da define bulunabilir.⁹⁹ Mevta, üzerinde herhangi bir süslemenin olmadığı bir tabuta konulur ve bu tabutla beraber mezara defnedilir.¹⁰⁰ Sâmîrî inancına göre Gerizîm dağı kutsal kabul edildiği için defin esnasında cenazelerin yüzü Gerizîm dağına doğru bakar.¹⁰¹

Defin işleminden itibaren sonraki yedi gün boyunca sabah ve akşam mezara gelinir ve çeşitli dualar okunur. Evde ise yedi gün boyunca devamlı Tevrat okunur her gün hatim yapılır. Sâmîrîlerde ölünün ardından tutulan yas

Bkz. Mills, *Three Months' Residence*, 204. 1907 yılında yazan Montgomery ise birçok defa dile getirildiğinin aksine ölüye dokunmanın Sâmîrîlere yasak olmadığını, bu yasağın sadece Başkohen için geçerli olduğunu söyler. Bkz. James Alan Montgomery, *The Samaritans: The Earliest Jewish Sect* (Philadelphia: The John C. Winston Co., 1907), 43.

97 Pummer, *The Samaritans*, 277 (yazara bu bilgiyi Sâmîrî topluluğun günümüzde önde gelen simalarından Benyamim Tsedaka vermiştir); Ortodoks Yahudilikte mevtayla ilgili işleri yerine getirmek bir mitsva kabul edilir. Normal olarak mevtanın yıkanması ve defnedilmesiyle ilgilenmek mevtanın yakınlarının sorumluluğundadır ancak bu görevi *Hevra Kadişa* (Kutsal Birlik/Arkadaşlar) adı verilen ve şehirde bulunan Yahudilerden oluşan bir topluluk yerine getirir ve bu toplulukta çalışmak bir onur kabul edilir. *Hevra Kadişa*'da bulunan kişiler, mevtayı bulunduğu yerden alır, gasilhanede yıkar, kefenler ve tabuta yerleştirir. *Hevra Kadişa* mensuplarına yıkayıcılar da denilir. İsrail'de Aşkenazlar'ın ve Sefaradlar'ın ayrı teşkilatları bulunur. Bu teşkilat, belli sayıda Yahudinin yaşadığı herhangi bir şehirde mevcuttur. Bkz. Louis Isaac Rabinowitz, "Hevra (Havurah) Kaddisha," *Encyclopædia Judaica, Second Edition*, c. 9 (Detroit: Thomson Gale, 2007), 82; Ronald L. Eisenberg, *The JPS Guide to Jewish Traditions* (Philadelphia: The Jewish Publication Society, 2004), 78-80; Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, 1:208.

98 Şabat günü ölen bir kişi, Cumartesi gecesini defnedilir. Şayet Sâmîrî cemaatinden önemli bir kişi Cuma günü vefat etmişse, bu mevtanın ardından Tevrat yedi defa hatmedildiği için defin işlemi Pazar günü yapılır (Pummer, *The Samaritans*, 277); Aynı kabul Ortodoks Yahudilerde de vardır. Mevtanın cesedi, vakit kaybetmeksizin aynı gün içinde defnedilmelidir. Bkz. *Tora ve Aftara: Vayikra*, 467, Levililer 21/23'ün yorumu.

99 Gaster, "Rites and Beliefs of the Samaritans," 194.

100 Bu bilgi, günümüz Sâmîrî toplumunun önde gelenlerinden Benyamim Tsedaka ile yapılan e-mail görüşmesinde teyit edilmiştir: İsrail'de ve İzmir'de yaşayan Yahudiler mevtanın bedenini, tabuttan çıkarmak suretiyle doğrudan toprağa verirken, İstanbul'dakiler tabutun içine bir miktar toprak koyup tabutla beraber toprağa verirler. Bkz. Rav Michael Haber, *Ebedi Yaşam*, çev. Estreya Seval Vali (İstanbul: Gözlem Baskıcılık ve Yayın A.Ş., 2001), 48.

101 Gaster, "Rites and Beliefs of the Samaritans," 197; Pummer, "Samaritan Rituals," 670.

süresi yedi gündür. Bu yas süresi boyunca ölünün yakınlarının sessizce evde oturmaları, devamlı olarak Tevrat okuyup dua etmeleri beklenir. Yeni elbiseler giymek, eğlenceli işler yapmak, tatlı yemek, şarap içmek, cinsel ilişkide bulunmak gibi fiiller onlara yasaktır.¹⁰² Ayrıca ölü yakınlarının yas süresi boyunca acılarını göstermek için abartılı bir şekilde ağlamaları, dövünmeleri, elbiselerini yırtmaları, yerden toprak alıp başlarına dökmeleri gibi fiiller kesinlikle yasaktır.¹⁰³ Burada belirtilmesi gereken nokta, Sâmirîlerin mevtanın yıkanması, kefenlenmesi ve defnedilmesi gibi cenaze işlemlerini ve ölünün ardından yas tutmayla ilgili uygulamaları kesinlikle Şabat ve bayram günlerinde yapmadıklarıdır. Tevrat'ta bildirilen emirlere göre Şabat'ın ve bayram günlerinin kutsallığı, her şeyin önünde olduğu için bugünlerde sadece o vakitlerde yapılabilecek işler (dua etmek, Tevrat okumak gibi) yapılabilir.¹⁰⁴

Cenaze töreninden dönerken, topluluktan biri herkesi yemeğe çağırır. Ölü evinde geleneksel olarak yedi gün boyunca yemek pişmez, komşular ya da tanıdıklar yedi gün boyunca ölü evine yemek götürürler. Yas süresince, her gün yapılan mezarlık ziyaretinden sonra her Cuma ve bayram günlerinde de mezarlık ziyaret edilir ve Tevrat'tan özellikle Tesniye 32. bâb okunur, çeşitli dualar edilir.¹⁰⁵ Ölüm gününden otuz gün sonra, mevtanın yakınları ölü için bir yemek verir. Cenaze törenini izleyen bir yıl boyunca ölü evinde herhangi bir şekilde eğlence ya da kutlama yapılmaz.¹⁰⁶

Sâmirîler ölülerini günümüzde başlıca iki mezarlığa gömerler. İlki, Gerizîm dağı eteklerinde, Fısıh bayramını kutladıkları mekâna birkaç yüz metre uzaklıkta bulunan Kiryat Luza'daki mezarlık; diğeri ise Holon'da yaşayan Sâmirîlerin defnedildiği Tel Aviv yakınlarındaki Kiryat Şaul Mezarlığı'dır. Kiryat Şaul Mezarlığı oldukça geniş bir Yahudi mezarlığıdır; içinde ordu mensuplarına ayrılmış bir bölüm de vardır. İsrail devleti, Holon'da yaşayan Sâmirîlerin cenazelerini rahatlıkla defnedebilmeleri için burada ayrı bir bölüm tahsis etmiştir. 1951-1966 yılları arasında ölenlerin tamamı Kiryat Şaul Mezarlığına defnedilirken, 1967 yılından itibaren ise Gerizîm dağı eteklerinde bulunan Kiryat Luza'daki mezarlığa defnedilmektedir.¹⁰⁷

C. Sonuç ve Değerlendirme

Günümüzde yaşayan en küçük dinî topluluklardan biri olan Sâmirîler, kendilerini etnik olarak İsrailoğullarına, dinî olarak da Tevrat'a dayandırır.

102 Gaster, "Rites and Beliefs of the Samaritans," 201-203.

103 Tsedaka, "Samaritans, Religion and Customs," 732.

104 Gaster, "Rites and Beliefs of the Samaritans," 209.

105 Gaster, "Rites and Beliefs of the Samaritans," 207.

106 Tsedaka, "Samaritans, Religion and Customs," 732.

107 Pummer, "Samaritan Rituals," 669; Pummer, *The Samaritans*, 276-277.

Dinî yaşantılarıyla ilgili uygulamalarında Yahudilerle bazı benzerlikler gösterse de birçok hususta onlardan farklıdırlar. Örneğin, her iki toplumda da sünnet ritüeli büyük bir özenle yerine getirilir. Sâmîrîler bu ritüelin doğumun sekizinci gününde icra edilmesini hayati derecede önemserken, Yahudiler bir takım şartlar oluşursa bunun bir süre ertelenebileceğini kabul etmişlerdir. Aynı şekilde, Şabat kurallarına uyma hususunda genel bir kabul olmakla beraber, Şabat günü giyilen kıyafetler, okunan dualar, ibadetlerin coşkun bir şekilde yapılması ve yasakların çeşitli hile-i şer'iyeler vasıtasıyla aşılması gibi uygulamalarda ciddi farklılıkların olduğu görülmüştür. Yine en dikkat çekici farklılıklardan bir diğeri de her iki gelenekte de kutsal kabul edilen Fısıh bayramının kutlanma biçimidir. Yahudiler bunu Süleyman Mabedi'nin olmamasından dolayı Pesah seder adını verdikleri bir yemekle kutlarken Sâmîrîler coşkulu bir şekilde Gerizîm Dağı'nda kurban keserek icra ederler.

Sâmîrîler, sosyal ve ekonomik yaşantılarının değişmesi, geleneksel ve modern yaşam tarzlarını tecrübe eden iki farklı yerde yaşamaları (Filistin-İsrail) ve zamanın geçmesiyle oluşan ihtiyaçlar nedeniyle, dinî hayatla ilgili bazı uygulamalarda gönüllü olarak değişimlere gitmişlerdir. Burada gerçekleştirilen değişimlerin en önemli ölçüsü, zaten sayıları az olan Sâmîrîlerin hayatta kalmalarını sağlamak ve hayatlarını kolaylaştırmaktır. Örneğin, kadim dönemlerden beri uygulanan Sâmîrî olmayan biriyle evlenmeme yasağı, nüfusun gittikçe azalması nedeniyle, esnetilmiş, bazı kuralları kabul etmeleri şartıyla Yahudi asıllı biriyle evliliğe izin verilmiştir. Yine, Şabat yasakları çerçevesinde daha önceden Şabat'ta ateş yakmadıkları, hatta evlerinde ya da sinagoglarında bir mum ışığına bile izin vermeyip karanlıkta oturdukları biliniyorken bu katı kural günümüzde Şabat'tan önce bir lambanın yakılması ve Şabat boyunca kapatılmaması şeklinde uygulanmakta hatta son dönemlerde sıcak günlerde klima kullanılması bile tartışılmaktadır. Bir diğer çarpıcı değişim de cenaze ve yıkanması hakkındadır. Daha önceleri Sâmîrîler cenazelerine dokunmuyorlar, yıkamıyorlar ve defnetmiyorlardı, bu işlemlerde çoğunlukla Müslüman komşuları onlara yardımcı oluyordu. Bu aşamalardan birine iştirak eden bir Sâmîrî, yedi gün boyunca hükmen kirli sayılıyordu. Ancak günümüzde tüm cenaze işlerini kendileri yapan Sâmîrîlerin, bu işlemlerin yapıldığı gün yerine getirecekleri yıkanma ritüeliyle tekrar temiz sayılacakları, yedi gün murdar sayılma kuralının uygulanmayacağı karara bağlanmıştır.

Netice olarak, Sâmîrîlerin köhneleşmiş bir Yahudilik yorumu olduğu yönündeki iddialar, onlar hakkında özellikle yirminci asırda yapılan karşılaştırmalı ve fenomenolojik araştırmalar sayesinde çürütülmüştür. Hem Sâmîrî olmayanların hem de Sâmîrîlerin bizzat kendilerinin yürüttüğü bu çalışmalarla, onların dinî, sosyal ve kültürel yaşantıları incelenebilmiş ve sonuçta geleneklerini ve yaşam biçimlerini sürekli olarak zamana ve içinde yaşadıkları top-

luma çeşitli değişimlerle adapte eden, bir yandan inançlarının özünü korumaya çalışırken diğer yandan modern hayatın getirdiklerine uyan canlı bir topluluk oldukları ortaya çıkmıştır. Günümüzde Filistin ve İsrail’de olmak üzere iki farklı dinî toplumda yaşayan Sâmirîler arasında kuşak çatışması yaşanmakta, dinî kuralların uygulanması noktasında geleneksellik ile modernite arasında ihtilafa düşülmektedir. Ancak hayatını Sâmirî araştırmalarıyla geçiren Prof. Reinhard Pummer’ın da belirttiği gibi, Sâmirîler, tarihte hiç olmadığı kadar kadim gelenekleri ve inanışları ciddi anlamda tehdit eden günümüzdeki değişim ya da en genel anlamıyla gelenek karşıtlığı ve ondan kopuşu, bireysel ve toplumsal alanlardaki dönüşümü ifade eden modernite karşısında, tıpkı geçmiş asırlarda hakimiyetleri altında yaşadıkları devletlerde ve toplumlarda yaptıkları şekilde, kendilerini bir şekilde ayakta tutabilecek bir *modus vivendi/yaşam biçimi* bulacaklardır.

Kaynakça

- Adam, Baki. *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2002.
- Alalu, Suzan, Klara Arditi ve Eda Asayas. *Yahudilikte Kavram ve Değerler, Dinsel Bayramlar-Dinsel Kavramlar-Dinsel Gereçler*. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2001.
- Arslantaş, Nuh. *İslâm Dünyasında Sâmirîler*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2008.
- Aykıt, Dursun Ali. “Falaşalar veya Etiyopya Yahudileri.” *Milel ve Nihal* 11, sy. 2 (2014): 35-60.
- Bağır, Muhammed Ali. “Samiriler: Köken Sorunu ve Günümüz İsrail Devleti’ndeki Yansımaları.” *Milel ve Nihal* 13, sy. 2 (2016): 101-128.
- Barton, William E. *The Samaritan Pentateuch: The Story of a Survival Among the Sects*. Ohio: The Bibliotheca Sacra Company, 1903.
- Behar, Rabi Nisim. *Dini Uygulama Rehberi*. Çeviren Mordehay Yanar. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın Yayın A.Ş., 2009.
- Crown, Alan D., Reinhard Pummer ve Abraham Tal. *A Companion to Samaritan Studies*. Tübingen: J.C.B. Mohr Paul Siebeck, 1993.
- Çinpolat, Salih. “Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam’da Sünnetin Yeri.” *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 2, sy. 3 (2017): 109-126.
- Eisenberg, Ronald L. *The JPS Guide to Jewish Traditions*. Philadelphia: The Jewish Publication Society, 2004.
- Gaster, Moses. “Rites and Beliefs of the Samaritans Relating to Death and Mourning.” *Journal of the Palestine Oriental Society* 19, (1939-40): 180-212.
- Gerçekcioğlu, Fatma. “Samiriliğin Ortaya Çıkışı ve Kutsal Metinler Işığında Erken Dönem Samiri-Yahudi İlişkileri.” Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2017.
- Gürkan, Salime Leyla. “Sünnet.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38: 155-157. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Haber, Rav Michael. *Ebedi Yaşam*. Çeviren Estreya Seval Vali. İstanbul: Gözlem Baskıcılık ve Yayın A.Ş., 2001.
- Harman, Ömer Faruk. “Ahd-i Atık.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1:494-501. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

- Hoffman, Devorah. "Shabbath's Customs." *The Samaritan Update* 13, sy. 1 (September/October 2013): 5-7.
<https://www.israelite-samaritans.com/religion/high-priests> (25.05.2018).
<https://www.israelite-samaritans.com/history/ancient-hebrew/> (26.05.2018).
<http://www.israeltoday.co.il/NewsItem/tabid/178/nid/29809/Default.aspx> (25.05.2018).
<https://www.breakingisraelnews.com/74772/sanhedrin-appoints-high-priest-preparation-third-temple/> (25.05.2018).
<http://www.thesamaritanupdate.com/> (24.12.2017).
- Katz, Jacob. *The "Shabbes Goy": A Study in Halakhic Flexibility*. Çeviren Yoel Lerner. Philadelphia: Jewish Publication Society, 1989.
- Kurt, Ali Osman. *Erken Dönem Yahudi Tarihi*. İstanbul: IQ Sanat Yayıncılık, 2007.
- Kutluay, Yaşar. *İslâm ve Yahudi Mezhepleri*. İstanbul: Anka Yayınları, 2001.
- Lerner, Isaac. "A Critical Investigation and Translation of the Special Liturgies of the Samaritans for their Passover and their Feast of Unleavened Bread." PhD Thesis, University of Leeds, 1956.
- Mills, John. *Three Months' Residence at Nablus and an Account of the Modern Samaritans*. London: John Murray, 1864.
- Montgomery, James Alan. *The Samaritans: The Earliest Jewish Sect*. Philadelphia: The John C. Winston Co., 1907.
- Pereira, A.S. Rodrigues. *Studies in Aramaic Poetry (c. 100 B.C.E.-c. 600 C.E.) Selected Jewish, Christian and Samaritan Poems*. Assen: Brill 1997.
- Pummer, Reinhard. "Samaritan Rituals and Customs." *The Samaritans* içinde, editör Alan D. Crown, 650-690. Tübingen: J.C.B. Mohr Paul Siebeck, 1989.
- Pummer, Reinhard. "Samaritanism: A Jewish Sect or an Independent Form of Yahwism?." *Samaritans: Past and Present* içinde, editör Menachem Mor ve Friedrich V. Reiterer, 1-24. Vienna: De Gruyter, 2007.
- Pummer, Reinhard. *The Samaritans: A Profile*. Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company, 2016.
- Purvis, James D. "The Samaritan Problem: A Case Study in Jewish Sectarianism in the Roman Era." *Traditions in Transformation: Turning Points in Biblical Faith* içinde, editör Baruch Halpern ve John D. Levenson, 323-350. Indiana: Eisenbrauns, 1981.
- Rabinowitz, Louis Isaac. "Həvra (Havurah) Kaddisha." *Encyclopedia Judaica, Second Edition*. 9:81-82. Detroit: Thomson Gale, 2007.
- Schreiber, Monika. *The Comfort of Kin: Samaritan Community, Kinship, and Marriage*. Leiden: Brill, 2014.
- Shahak, Israel. *Yahudi Tarihi Yahudi Dini*. Çeviren Ahmet Emin Dağ. İstanbul: Anka Yayınları, 2004.
- Shetreet, Shimon ve Walter Homolka. *Jewish and Israeli Law - An Introduction*. Berlin: De Gruyter, 2017.
- Snowman, Leonard V. "Circumcision." *Encyclopaedia Judaica, Second Edition*. 4:730-735. Detroit: Thomson Gale, 2007.
- Son of Aaron, Jacob. "Circumcision Among the Samaritans." *Bibliotheca Sacra* 65, sy. 260 (1908): 694-710.

- Son of Aaron, Jacob. "Mount Gerizim the One True Sanctuary." *Bibliotheca Sacra* 64, sy. 255 (1907): 489-518.
- Son of Aaron, Jacob. "The Samaritan Sabbath." *Bibliotheca Sacra* 65, sy. 259 (1908): 430-444.
- Son of Aaron, Jacob. "The History and Religion of the Samaritans." *Bibliotheca Sacra* 63, No. 251 (1906): 385-426.
- Suleymanov, Seyyar. "Kırım Karayları." Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2012.
- The Israelite Samaritan Version of the Torah*. Edited and translated by Benyamim Tsedaka. Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company Grand Rapids, 2013.
- The Samaritan Update* 17, sy. 2 (November-December 2017): 1.
- Tora: Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Tora ve Aftara: Bereşit-Vayikra, I-V*. Çeviren Moşe Farsi. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın Yayın A.Ş., 2002-2010.
- Tsedaka, Benyamim. "Samaritan Israelite Families and Households that Disappeared." *Samaritans: Past and Present* içinde, editör Menachem Mor ve Friedrich V. Reiterer, 221-237. Vienna: De Gruyter, 2007.
- Tsedaka, Benyamim. "Old Samaritan and Jewish Synagogues and What Distinguishes Them from One Another." *The Samaritan Update* 12, sy. 5 (May/June 2013): 1-3.
- Tsedaka, Benyamim. "Sabbath Observance in the Israelite Samaritan Tradition." *The Samaritan Update* 16, sy. 2 (November/December 2016): 4-8.
- Tsedaka, Benyamim. "Samaritans, Religion and Customs." *Encyclopaedia Judaica, Second Edition*. 17:729-732. Detroit: Thomson Gale, 2007.
- Tsedaka, Benyamim. "The Calculation of The Israelite Samaritan Calendar." *The Samaritan Update* 12, sy. 1 (September/October 2012): 2.
- Tsedaka, Benyamim. "The Keepers [Shamerem] - A Tiny Special People and Advocate of Peace." *The Samaritan Update* 13, sy. 4 (March/April 2014): 2-3.
- Tsedaka, Benyamim. "The New Samaritan Synagogue has opened on Mount Gerizim." *The Samaritan Update* 16, sy. 4 (March/April 2017): 1.
- Ünal, Asife. "Yahudi Düğün Gelenekleri." *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 5, sy. 2 (2016): 225-241.
- Ünal, Asife. "Yahudilikte Evlilik Anlayışı ve Evlenme Törenleri." *Bütün Yönleriyle Yahudilik (Uluslararası Sempozyum)* Ankara (2012): 673-693.
- Tezokur, Hadi. "Yahudi Dinsel Yaşamında Mikve'nin Yeri ve Önemi." *Bütün Yönleriyle Yahudilik (Uluslararası Sempozyum)* Ankara (2012): 99-118.
- Whiting, John D. "Last Israelitish Blood Sacrifice How the Vanishing Samaritans Celebrate the Passover on Sacred Mount Gerizim." *The National Geographic Magazine* 37, sy. 1 (January 1920): 1-46.
- Yusuf Besalel. *Yahudilik Ansiklopedisi*. 3 cilt. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2001.

Some Practices About Religious Life in Modern Samaritans

(Extended Abstract)

Muhammed Ali BAĞIR*

Samaritans are an ancient ethnic and religious community claiming to be the descendants of the Israelites and have continued their lives in the Palestinian territories for centuries. They assert that they ethnically come from the tribes of Levi and Joseph which are two of twelve Israeli tribes and that they are the ones who really protect and preserve the belief that God has given to the Children of Israel via Moses. Today Samaritans live in the village of Luza (Kiryat Luza) on the outskirts of Mount Gerizim near Nablus and in the Holon city of Israel.

Although there are many differences between Samaritanism and Orthodox Judaism, there are some similarities in terms of religious practices and belief systems. This fact has led them to be seen as an outdated/fossilized Jewish sect. However, such an explanation for their identity has never been accepted by Orthodox Judaism. Jewish tradition excluded Samaritans in both ethnic and religious terms. Therefore, from the line of Orthodox Judaism, Samaritans are not only a heretical group who have no affiliation with the Israelites and their religious structure, but also are not members of any Jewish denomination.

However, there are some scholars who argue that Samaritanism is not a denomination of Judaism. On the contrary, it can be defined as a structure that continuing the old Israeli religion or the belief in Yahweh like Judaism. Recent studies suggest that Samaritans are not latecomers and Samaritanism is not an offspring of early Judaism. This view is, in fact, also spoken by Samaritans themselves. Once the beliefs and religious practices of Samaritans are carefully examined, it will be understood that Samaritanism is different from the Jewish tradition in many subjects (such as the rejection of the sanctity of Jerusalem and Tanakh and Talmud except Torah) from the earliest periods.

In this study, some practices of the present Samaritans were discussed such as circumcision, completion of the reading of the Torah, marriage, funeral ceremony, Sabbath, Passover and sacrifice. Both the altered elements and elements which were maintained of these practices by Samaritans were

* Dr., Sakarya University Faculty of Theology (malibagir@sakarya.edu.tr)

examined according to time and conditions by comparing them with Orthodox Judaism practices. In this way, the idea that Samaritanism is not a fossilized Jewish sect is scrutinised in detail.

The Circumcision (Brit-Mila) is one of the most important rituals of Samaritans. The most obvious part of it is that they must perform this procedure on the eighth day of the child's birth. Orthodox Judaism accepts that circumcision can be postponed based on certain conditions. Yet, Samaritans accept neither religious nor any other reason for delay. According to them, the only exception is the placement of the newborn in incubator by the doctor due to health problems and life threatening. In such an exceptional case, at the moment baby emerges from the incubator is regarded as the moment when it comes into the world and circumcised on the eighth day according to the rules.

Since the Sabbath rituals determines the lifestyle of Samaritans it is very crucial for them. There are many prohibitions about Sabbath in the Torah. Samaritans observe these prohibitions with great care. The most important of them is the prohibition on fire (*"No fire is to be lighted in any of your houses on the Sabbath day"* Exodus 35/3). Accordingly, they shut down all the electrical appliances such as refrigerators, televisions, computers and mobile phones. According to a source about the life of Samaritans in the 19th century, they never had any fire on the Sabbath and even a lamp or candle in their houses or in the synagogues on the Sabbath evening. When the Sabbath comes in on the Friday evening, they remain in their houses in complete darkness. But, in modern times one light is left open in case of emergency. Moreover, recently there is a debate about whether air condition should be allowed on very hot days. The office of Samaritan Priesthood is addressing this issue so that it can be worshipped comfortably on very hot days, but there is no clear decision yet.

Passover is the most important feast for them. The Samaritans celebrate it differently from Jews. Nowadays, the Jews do not sacrifice sheep on Passover, but instead of it they celebrate Passover Seder which is a Jewish ritual feast. But, Samaritans sacrifice sheep on Mt. Gerizim. It is accepted that Samaritans has been observed the Passover sacrifice since antiquity.

Regarding the Passover sacrifice, the most obvious difference between them is the place where the sacrifice to be performed. Jews ruled that the Passover sheep may be slaughtered only at the Solomon Temple built in Jerusalem. But it was destroyed by Romans in 70 CE and now there is no any Temple. Therefore, they claim that the Passover sheep can not be slaughtered any more. Disparately, Samaritans believe that the holy place is the Mount Gerizim and the Passover sheep must be slaughtered on the top of it. So, every year on Passover, immediately after the sun set, they slaughter the sheeps

while it is still at twilight. The sheeps are roasted in the ovens at Mount Gerizim for about four hours. At midnight the roasted sheeps are brought to the houses around there and eaten by them. They should be eaten before sunrise. If anything remains, it must be burned in the ovens.

Consequently, the allegations that Samaritans are an outdated/fossilized Jewish sect are disproved by comparative and phenomenological studies made in the twentieth century. With these studies that made by both Samaritans and non-Samaritans, it became possible to examine their religious, social and cultural experiences. As a result, it has emerged that they are a vivid community that adapts their traditions and lifestyles with various changes to the communities in which they live together. Furthermore, they are a living community that conforms to what modern life brings. As a last word we can say, there is a generation conflict between them today and a controversy between tradition and modernity at the point of application of religious rules. Yet they will find a way of life that will keep them alive, just as they have done in the the past centuries.